

GİRİT'İN MEHMET ALİ PAŞA YÖNETİMİNDEKİ DURUMUNA DAİR BİR RAPOR

Araş. Gör. A. NÜKHET ADIYEKE

Tarihin en eski devirlerinden beri Girit Adası önemli bir yerleşim merkezidir¹. Akdeniz'de çok önemli bir stratejik noktada olan bu ada, Roma ve daha sonra Bizans topraklarına katıldı. VII. yüzyıldan itibaren Akdeniz'de Arapların fetihçi bir güç olarak ortaya çıkması onları da bir müddet sonra Girit Adası'na yöneltti. 825-26 tarihi ile 960 tarihleri arasında Ada'da müslüman Araplar egemenlik kurdu. Bu tarihte ise ada tekrar Bizans'ın eline geçti. IV. Haçlı Seferi Bizans Devleti için diğer birçok kayıpların yanı sıra Girit'in de elden çıkması sonucunu doğurdu. XIII. yüzyıl başından itibaren adada Venedik egemenliği dönemi başladı. Venedikliler adada sıkı bir kontrol oluşturdular. Anavatanlarından adaya önemli sayıda insan göç ettirdiler².

Akdeniz trafiğini denetleyebilecek bir noktada olan Girit Adası Venedik için oldukça önemlidir. XIV. yüzyıldan itibaren Batı Anadolu Türk deniz beylerinin adaya yaptıkları akınlar ise yağma amacını taşıyordu. II. Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinden sonra Ege adaları alınmış ve Osmanlı Sultanı'na Akdeniz kapıları açılmıştı. XVI. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Doğu Akdeniz'de bir iki nokta dışında tam bir Türk egemenliği kuruldu. Akdeniz'de sürekli bir egemenlik kurmaya çalışan Osmanlı Devleti'nin, Girit Adası'nı ancak XVII. yüzyılda ele geçirmeye çalışması, üzerinde durulması gereken bir konudur. Ancak bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun Girit'de hakimiyet kurmak istemediği şeklinde de ele alınmalıdır³. 1644 yılında darüssade ağası Sümbül Ağa'nın Mısır'a giderken gemisinin Malta korsanlarınca esir edilmesi ve Girit'e getirilmesi, Girit yönetiminin de bunları kabul etmesi zaten gerginleşen Osmanlı-Venedik ilişkilerinin kopmasına yol açtı⁴. 1645 yazında donanma sefere tayin edildi. Aynı yıl Hanya şehri Osmanlı topraklarına katıldı. 1647

¹ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1971, 3. baskı.

² Girit Adası'nda Venedik Egemenliği için bkz. Cernal Tukin; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Girit İsyanları, 1821 Yılına Kadar Girit" *Bulleten IX/34* (1945), s. s. 163-206; Ayrıca bkz. Aynı Yazar; "Girit" maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, s.s. 791-804.

³ Nuri Adıyeke; "Hikayet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Anabilim Dalı, İzmir, 1988, s. V.

⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Solakzade Mehmed Hendemi; *Tarih-i Solakzade*, İstanbul, 1297, s. 773; Müneccimbaşı Derviş Mehmed; *Saha'îfü'l-Ahbar, Müneccimbaşı Tarihi*, c.III, İstanbul, 1285 s. 684; Katib Çelebi, *Fezleke*, c. II İstanbul, 1287, s. 242; Baron Joseph Von Hammer; *Osmanlı Devleti Tarihi*, c. V, İstanbul, 1985, s. 61.

yazında adanın merkezi olan Kandiye şehri de kuşatıldı, fakat alınamadı. Venedikliler Akdeniz'deki varlıklarını adeta Kandiye şehri ile eşdeğer sayıyorlardı. Venedikliler 1645 yılı sonbaharından itibaren on yıldan uzun bir süre Çanakkale Boğazı'nı ablukaya aldılar. 1656 yılında Köprülü Mehmet Paşa zamanında bu abluka kaldırıldı. Köpülü Fazıl Ahmed Paşa'nın sadrazam olması (1661) ve onun Girit sorununa ciddiyetle eğilmesi Girit'in fethi için yeni bir aşama oldu.

1666 yılında sadrazam, Serdar-ı Ekrem ünvanıyla Girit Adası'nın tamamen feth edilmesine memur edildi. Aynı yıl yoğun bir saldırı başladı. Nihayet 6 Eylül 1669 tarihinde imzalanan anlaşma ile şehir teslim oldu⁵. Suda, İşperlanka ve Granbosa Kaleleri Venedikliler'e bırakıldı. 1715 yılında Damat Ali Paşa'nın Mora seferi sırasında bu kaleler de Osmanlı topraklarına katıldı ve ada bir Osmanlı eyaleti haline geldi.

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanma çabası içinde ilk düzenli isyan hareketleri Mora Yarımadası'nda başladı. 1821 yılında adalara sıçrayan isyanlar dizisine Girit de eklendi. Kısa süre içinde Kandiye ve Resmo'nun dışında adanın tümünde bu hareket etkisini göstermeye başladı.

Osmanlı Sultanı, güçlü bir ordu ve donanmaya sahip olan Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'yı Yunan isyanını basturmaya memur etti. "Mehmed Ali'nin Avrupa usulünde yetiştirilmiş bir ordu ve yine Avrupa usulünde kurulmuş bir donanması vardı"⁶.

Mehmed Ali Paşa Girit ve Mora valiliklerinin kendisine verilmesi şartıyla Yunan asileri üzerine kuvvet göndermeyi kabul edeceğini bildirdi ve Mora üzerine oğlu İbrahim Paşa'yı gönderdi⁷.

1830 yılında Yunanistan bağımsız bir devlet olarak kurulduğu halde Girit Yunanistan'a bağlanmamış ve Osmanlı Yönetiminde bırakılmıştı. Bunun üzerine ada Rumları yeniden isyan ettiler ve Osmanlı Devleti isyanı bastırmak için Mehmed Ali Paşa'dan yeniden yardım istedi. İsyani bastırması sonucunda kendisine Girit, Suriye ve Trablusşam valilikleri vaadedilmişti. Fakat sonuçta sadece Girit valiliği verildi. "İsyanlarıyla ünlü bir ada olan Girit, onun imparatorluğa yaptığı hizmetlerinin karşılığında aldığı bir ödüldür"⁸.

"Mehmed Ali on yıl Girit'i işgal altında tuttu. Kabul etmek gerekir ki Girit'de şimdiye kadar işitilmemiş bir adalet sağlandı. Kültür yeniden doğdu. Mehmed Ali herşeyden önce Girit halkının ruhunu fethetmeye çalıştı. Fakat buna ulaşamadı. Çünkü onun temsilcileri, uygar bir yönetimi temsil edemedi, güçsüzdü.

Bu yüzden Murne'de silahsız bir gösteri oldu. Kırk ileri gelen asıldı. Yalnızca durumu kurtarmak için bunlarla beraber birkaç Türk de asıldı"⁹.

Girit'de Mehmed Ali Paşa yönetimi şimdiye kadar bağımsız bir inceleme konusu olmamıştır. Üzerinde durduğumuz ve tam metnini ekte verdiğimiz layiha bu döneme ait ola-

⁵ Antlaşma metni için bkz. *Mecmua-yı Muahedat*, c. II, İstanbul, 1294, s. 141-142.

⁶ Enver Ziya Karal; *Osmanlı Tarihi*, c. V, s. 115, bu konuda geniş bilgi için bkz. Şinasi Altundağ; *Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyani-Mısır Meselesi 1831-1841*, 1. kısım, T.T.K. yay., Ankara, 1988 (2. baskı).

⁷ Geniş bilgi için bkz. Karal; *a.g.e.*, c. V, s. 115, vd., ayrıca bakınız, Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XII, Dersaadet, 1309 (2. baskı), s. 94.

⁸ Philip P. Gravers; *Briton and Turk*, London, 1941, s. 15.

⁹ J.D. Mourellos; *La Crète Travers les Siècles*, Candia (t.y), s. 118-127.

rak yazılmıştır. Layiha'da tümüyle bu on yıl içinde Mısır yönetimi tarafından gerçekleştirilen düzenlemeler ile adanın en son durumu hakkında bilgi verilmektedir¹⁰.

Girit on yıl kadar Mısır yönetiminde kaldıktan sonra, 15 Temmuz 1840'da imzalanan Londra Anlaşması ile yeniden Osmanlı yönetimine verildi¹¹. Adanın Mısır yönetiminde olduğu sırada Mehmed Ali Paşa'nın muhafızı ünvanıyla görev yapan Mustafa Naili Paşa'ya¹² kayd-ı hayat şartıyla Girit valiliği verildi¹³. Mustafa Paşa'nın valilik fermanıyla vezaret mensuru "irade-yi seniyye ile¹⁴ kapu kethüdası tayin olunan" Nuri Bey aracılığıyla gönderildi. Kapu kethüdası Nuri Bey'in Girit'e gitmesi ve oradaki görevleri ile ilgili olarak divanda verdiği şifahi ifadesinde şunları belirtmektedir¹⁵. Nuri Bey, nemçe birik sefinesi ile onbeş günde Girit Adası'na ulaşmıştır. Adaya ulaştığının ertesi günü konsolosları ziyaret etmiştir. Gidişinin üçüncü günü emr-i âliyi Mustafa Paşa'ya vermiş ve ayrıca "... mir-i mümaileyhin tâlimatı vechile derhal işaret çekilerek kal'a bendleri ve tabya ve kal'alarda bulunan Mısır bayrakları indirilüb yerine mir-i mümaileyhin tehiyye etmiş olduğu kebir sancak çekilüb derakab yirmibir pare top endahtıyla izhar-ı sürur ve şadmani kılınmış...."tır.

Burada üzerinde duracağımız layiha Girit'in Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa egemenliğinde bulunduğu döneme ait olup, Mustafa Paşa'nın doktoru ve sırdaşı olan Mösyö Kaporall tarafından Fransızca olarak yazılmış ve Türkçe'ye tercüme edilmiştir¹⁶.

Yazar layihanın girişinde amacını şöyle belirtmektedir. Adanın reayası Yunan isyanı sırasında Yunanlılar tarafından tahrik edilmiş oldukları için, adada hiçbir vakit asayiş sağla-

¹⁰ Bu arada belirtmemiz gereken önemli bir nokta şudur. Layihada söz edilmekle birlikte Girit Adası'nda Mehmed Ali Paşa yönetimi tarafından Mısır'dakine benzer bir gazete çıkarılmıştır. Türkçe ve Rumca olarak yayınlanan bu gazetede divan toplantılarındaki görüşmeler ile ülke işlerine ait haberler yer alıyordu. Öte yandan bu dönemde salgın olan bazı hastalıklara karşı halk bu gazete aracılığı ile uyarılıyordu. Gazetinin Türkçe adı *Vekayi-i Giridiye* ve Rumca adı ise *Kritiki Efiremisi'dir*. "...Mehmed Ali'nin valiliği süresince yayımlanan bu gazetenin resmi çevreler dışında fazla bir etkinlik yarattığını sanmıyoruz." Orhan Koloğlu; "Girit'de Türkçe Basın", *Tarih ve Toplum*, VIII/48 (1987), s.s. 9-12.

¹¹ Anlaşma için bkz. Nihat Erim; *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953, s. 306.

¹² Kesriye'nin Polyan Köyü hanedanından İsmail Bey'in oğlu olup dayıları Tahir ve Hasan Paşa'ların yanında yetişti. Mısır valisi Mehmed Ali Paşa zamanında Girid'in idaresine memur oldu. 1840'da Girit valiliğine tayin edildi. 1853'de sadrazam oldu ise de bu makamda ancak bir sene kalabildi. 1857'de ikinci defa sedarete getirildi ve üç ay sonra da azledildi. Nihayet 1866'da saraya çağrılarak Girit'deki ihtilalin tenkiline memur oldu. Ali Paşa'nın Girit'e gittiği esnada İstanbul'a çağrıldı. 28.12.1871'de vefat ederek Fatih Türbesi haziresine gömüldü. Mehmed Süreyya; *Sicill-i Osmani*, c. IV, s. 480; İbnülemin Mahmut Kemal İnal; *Son Sadrazamlar ve Başvekilleri*, c. I, İstanbul 1982, s. 74-75; Salahi; *Girit Meselesi*, (Yayına Hazırlayan Münir Aktepe), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1967, İndex, s. 120.

¹³ İbnülemin Mahmut Kemal İnal; *a.g.e.*, c. I, s. 75.

¹⁴ Kapu kethüdası Nuri Bey'in görevlendirilmesi ile ilgili irade için bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Girit İrade Kataloğu, İrade No: 2, 23 Ramazan 1256 (Kapu kethüdası Nuri Bey'in Girid'e izamına dair bkz. Ek: I).

¹⁵ Kapu kethüdası Nuri Bey'in divanda verdiği şifahi ifadesinin yazılı metni için bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Girid İrade kataloğu, İrade No: 4 (Bakınız Ek: II).

¹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Girid İrade Kataloğu, İrade No: 4/1.

"...Girid ceziresinin idare-yi haliye ve temettuat ve masarifat mikdarıyla malumat-ı vakiasına ve bad ez-in taraf-ı devlet-i Aliyye'den vaz ve tesisi lazım gelecek suret-i nizamiyesine dair Girit valisi utufetlü Mustafa Paşa Hazretleri'nin tabibi ve mahrem-i razı olub el haletü hazihi bu tarafda bulunan Mösyö Kaporall'in vermiş olduğu bir kıt'a fransevi ü'l-ibare layiha tercümesi..."

Bu arada layihanın yazarı ile ilgili olarak herhangi bir bilgiye rastlayamadığımızı da belirtmemiz gerekir. Ancak Mösyö Kaporall'in ailesinin bu gün İzmir'de yaşayan bir kolu olan Kaporall'ler ile yaptığımız görüşmede sadece kuzenlerinin büyük dedelerinin bu dönemde İstanbul'da doktorluk yaptığı ve saraya oldukça yakın biri olduğunu öğrendik.

namamış ve ayaklanmalar birbirini izlemiştir. Yazar onüç yıldan beri Girit adasında bulunduğu ve adanın halkı ile yakın ilişki içinde olduğu için adanın yeni durumu ile ilgili bilgiler vermeye kendini "ehliyetli" görüyor. Yazarın ilk önerisi adadaki İslamlar ile Rumlar arasında kesinlikle bir uzlaşma sağlanmasıdır. "... ve bu maddelere dair taraf-ı saltanat-ı seniyyeye bir layiha takdimi devletlü Mustafa Paşa Hazretleri'nin menvi-i zamiri olduğu malum olmağla iş bu mesele-yi mühimmenin muhtac olduğu kaffe-yi izahat taraf-ı müşarünileyhden işar buyrulur ise de ancak idare-yi Mısıriye'nin füruat-ı müteaddidesine dair bazı malumatımın tahrir ve beyanıyla oldukça fevaidi müstelzim olur bazı izahatın bu mahalde zikr ve tafsili tensib olundu".

Layihanın birinci bölümü genel idare ile ilgilidir. Bu bölümde adanın genel idaresinin memleket meclisleri tarafından gerçekleştirildiği açıklanıyor. Öte yandan bu meclislerin yapısı ve çalışma konuları hakkında ayrıntılı bilgi veriliyor. Bu meclisler üç adettir. Bunlardan birincisi Kandiy'e'de, ikincisi Hanya'da ve üçüncüsü de Resmo'dadır. Bu meclislerin reisleri Mısır tarafından seçilir ise de üyeleri ada halkından oluşturulmuştur. Bu meclisin görevi dini meseleler ve mirasa ait konular dışındaki tüm sorunları çözümlenmek ve bunlarla ilgili kanun maddelerini uygulamaktır. Üzerinde önemle durulan bir konu da meclis üyelerinin kesinlikle halktan en küçük bir hediye dahi kabul etmedikleridir.

İkinci bölüm genel zaptiye usulü ile ilgili olup bu bölümde çeşitli suçlara karşı uygulanan cezalar hakkında ve bunların Mısır yönetimi sırasında aldığı şekillerden söz edilmektedir.

Üçüncü bölüm askeri zabtiye işleri ile ilgilidir. Burada Girid'in muhafızı hizmetinde bulunan askerin asakir-i nizamiye ile neferat-ı gayr-ı muntazamadan oluştuğu ve bunların Fransız askeri kanunnamesine bazı değişiklik ve ekleme yapılarak idare edildiği bildirilmektedir.

Dördüncü bölüm vergiler ve bunların toplanması ile ilgilidir. Girid adasında mali işlerden sorumlu kişi meclis üyeleri arasında defterdar ünvanıyla görevlendirilen kişidir. Bu kişinin yönetimi altında divan nazırları adıyla iki memur görev yapmaktadır. Defterdar Kandiy'e'de oturur. Divan nazırlarından biri Hanya'da diğeri ise Resmo'dadır. Öte yandan bu bölümde aynî ve nakdî olarak alınacak vergilerin toplanma ve anbarlanma usulü hakkında da ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Beşinci bölüm Ada'nın gelirlerinin ne yoldan sarf olunacağı hakkındadır. Altıncı bölümde ise miriden herhangi birşeyin (hasılatın) satılması yöntemi ile ilgilidir.

Yedinci bölümde bac vergisi'nin toplanması sırasında ortaya çıkan şikayetler söz konusu edilmektedir.

Sekizinci bölüm mahkemeler hakkındadır. İslamlar arasındaki dini ve mirasa dair konuların hangi mahkemede ve ne yolla çözümleneceği ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Kadı miriden görevlendirilmiş bir kişi olup şer'i işlerden sağlanan gelir de hazineye aittir.

Dokuzuncu ve onuncu bölümlerde kısaca Rumlar ve Yahudiler arasındaki dini ve mirasa ilişkin sorunların ne yolla çözümleneceği hakkındadır.

Onbirinci bölüm Harac vergisi hakkındadır. Bu bölümde 1830 yılında yapılan bir anlaşma ile Girid Adası Rumlarından alınmakta olan üç sınıf itibarıyla dörder ve sekizer ve onikişer kuruşluk cizyenin arttırılmaması kararlaştırıldığı bildirilmektedir. Ancak yazar ada

Rumlarının bu verginin tamamen kaldırılması ümidini kalplerinden taşıdıklarını bildirmektedir. Bunun yanısıra merkezin bu vergiyi üç sınıf itibarıyla onbeşer ve otuzar ve altmışar kuruşa çıkarma girişimlerinin de adanın Rum halkı arasında büyük bir panik yarattığı ve Mustafa Paşa'nın gayretleri ile bu paniğin önlendiği bildirilmektedir.

Onikinci bölüm gümrük gelirleri ile ilgilidir. Adanın en önemli gümrük gelirleri zeytin-yağı ile sabun üzerinden sağlanmaktadır.

Onüçüncü bölüm ticaret hakkındadır. Adada ticari konulardaki sorunlar ticaret mahkemelerinde çözümlenir. Bu mahkemelerin üyeleri Osmanlı tebaası olan İslam ve Rumlar ile yabancı tüccarlardan oluşmaktadır.

Öte yandan burada adanın gelirleri ile giderleri bir örnek olarak sunulmuştur. Burada verilen rakamlara göre gelirler toplam 9.300.000'dir. Giderleri ise toplam 7.925.000'dir. Buna göre yazar Girit'in gelirlerinden Mehmet Ali Paşa'ya bir temettu kalmayacağını bildirmektedir.

Ondördüncü bölüm adanın genel çıkarları ile ilgilidir. Mehmet Ali Paşa Girit Adası'nda bayındırlık işleri ile ilgili pek çok eser vücuda getirmiştir. Örneğin Hanya ve Resmo limanlarını düzenlemiş, adada fenerler ve kaldırımlar inşa etmiş ve Kandiye yakınında büyük bir su kaynağının bu bölgeye su sağlamasını gerçekleştirmiştir. Onbeşinci bölümde adanın yol durumu hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre Venedikliler zamanında yapılmış olan yolların durumu özellikle ihraç ürünlerinin adanın bir yerinden başka bir yerine taşınmasında yeterli olmadığı ve kötü bir halde bulunduğu söz konusu edilmektedir. Onaltıncı bölümde köprülerin durumu hakkında bilgi verilmektedir. Adada yazarın saptayabildiği dört adet köprüden ikisi sürekli kullanılabilir iken, diğer ikisi ise kış mevsiminde nehirlerin taşması nedeniyle önemli zararlara yol açmaktadır. Onyedinci bölümde ise Mehmed Ali Paşa'nın adada İslamlara ve Rumlara ait olmak üzere iki okul inşa etmek istemesi, ancak bunu gerçekleştirememesi ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Girit adasında yerli ya da misafir islamdan biri vefat ettiğinde bunun varisleri arasında rüşünü ispat edemeyenler var ise bunlara kalan mirasın idaresini üzerine alan eytam sandığı adıyla bir sandık mevcuttur. Onsekizinci bölüm bu sandıkların idaresiyle ilgilidir.

Yazar, layihasında adanın ekonomik, idari durumu ve bayındırlık işleriyle ilgili bazı öneriler dile getirmiştir. Bu öneriler Mehmed Ali Paşa döneminde yapılmak istenen, yapılan veya Osmanlı yönetiminde Devlet-i Aliyye'den beklenenler açısından önem taşımaktadır. Yazar önerilerini sık sık ahali adına dile getirdiğini vurgulamaktadır.

Yukarıda da söz edildiği gibi yazarın ilk önerisi adadaki iki sınıf ahali arasında kesinlikle bir birleşme ve uzlaşma sağlanmasının gerektiğidir ki yazar layihasını bu dileğin gerçekleşmesi amacıyla yazmıştır¹⁷.

Diğer bir öneri milli meclisdeki üyelerin durumu ve seçilmeleri ile ilgilidir¹⁸. Meclis üyelerinin tümü hem mecliste hem de mülki hizmetlerde maaşlı olarak istihdam olundukları için bazıları büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Böyle olmaktansa birinci sınıf üyelerden durumu iyi olanlar maaşsız olarak, fakat kendilerine bir iftihar olmak üzere mecliste

¹⁷ Metin, varak: 1a.

¹⁸ Metin, varak: 1b.

üye olarak bulunmalıdırlar. Bunlar meclisde iki gün bulunacağı için diğer zamanlarda kendi işleriyle meşgul olabilirler. Öte yandan maaşa muhtaç olanlar bunların maaşsız olarak çalıştıklarını görünce onlara da görevlerini sadakatle yerine getirmek için bir şevk gelecektir. Öte yandan şimdiye kadar seçilen vekiller ölünceye kadar görevlendirilmiş iken, aslında bunların seçimlerinin iki yılda bir yenilenmesi ve halk kendilerinden memnun olursa yeniden seçilebilmeleri gerekmektedir. Böyle olunca halkın hukukunu gereğince korumayanların yeniden vekillığe seçilmemeleri de sağlanmış olur.

Girit muhafızı bulunan Mustafa Naili Paşa milli meclis üzerinde kontrolü sağlayacak bir teftiş kurulu oluşturulmasını tasarlamıştır¹⁹. Bu genel teftiş, bir tek kişinin kontrolünden daha güvenli olduğundan bu durum üyelerin bir dava sırasında iyice düşünerek hareket etmelerine neden olur.

Yazara göre adada gelirlerin toplanması ve gerekli yerlere sarfedilmesi için izlenen yol ve maliyenin idaresi son derece düzenlidir²⁰. Söz konusu olan bu usul ve nizama katiyen dokunulmak gerekmez. Çünkü mali işlerin iyi idaresindeki en büyük şart defterlerin ve kayıtların düzenli olmasıdır. Bu kurala Girit adasında eskiden beri önemle uyulmuştur.

Öte yandan adada Bac vergisinin toplanması sırasında önemli yolsuzluklar ve şikayetler meydana gelmektedir²¹. Yazar taraf-ı saltanat-ı seniyyeden diğer mahallerde olduğu gibi adada dahi bu usulün tamamen kaldırılmasını talep etmektedir.

Mahkemeler konusunda yazarın layihada dikkati çektiği nokta ise buralarda görevli hakimlerin daha ehliyetli kişiler olması gerektiğidir²². Ayrıca Hanya Kadısı'nın yaptığı görev karşılığında aldığı ücretin yetersiz olduğu ve onun maaşına zam yapılması konusunda bir öneri getirdiği de göze çarpmaktadır.

Adanın gelirleri içinde gümrük gelirleri önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle gümrük gelirlerinin memalik-i mahrusanın diğer yerlerinde uygulanan yöntemlere tatbik edilmesi uygundur²³.

Girit Adası'nın ticaretle ilgili olarak oluşturulan mahkemelere devlet-i aliyyenin denetimi gereklidir²⁴. Çünkü gümrük nazım binlerce işle meşgul olduğundan ticaret meclisine başkanlık edemez, bu nedenle tüccarı meclisde toplamaktansa bir özel yer tespit edilerek meclis günleri oraya gelmelerini sağlamak daha uygun olur. Hatta bu mahkemede kayıtların tutulması için bir katip görevlendirilmesi gereklidir. Öte yandan işlerini adı geçen mahkemede çözüme kavuşturanlar makul bir miktar ücret ödedikleri takdirde, bundan sağlanan para görevlendirilen katibin ücretini karşılar.

Vergiler konusunda yazarın önerileri şunlardır²⁵. Yedide bir alınan verginin onda bir usulüne indirilmesi ve bac cinsinden olan vergilerin tamamen kaldırılması gereklidir. Bu usul gelirlerin azalmasına yol açabilirse de halkın refah ve saadetini temin eder. Öte yandan halkın refah ve saadeti sağlandığı takdirde asker sayısının da azaltılması masrafların

¹⁹ Metin, varak: 2a.

²⁰ Metin, varak: 3a.

²¹ Metin, varak: 3a.

²² Metin, varak: 3b.

²³ Metin, varak: 4a.

²⁴ Metin, varak: 4b.

²⁵ Metin, varak: 6a.

azalmasına yol açacaktır. Zaten iyi idare edilen bir millet genel asayişin korunmasını her zamankinden fazla isteyeceği için düzensizlik ortadan kalkar.

Girid'de yolların fenalığı ve üretilen malların çarşı ve pazarlara zamanında taşınmaması önemli kayıplara yol açmaktadır²⁶. Yazar bu yolların yapımı ile ilgili bulduğu bir çözümü saltanat-ı seniyyeden izin isteyerek şu şekilde açıklıyor. Girid'in nüfusu tahminen ikiyüzbin kişidir. Bu nüfusun üçte biri olan erkeklerden on beş yaşından altmış yaşına kadar olanları işe güce yarar otuzyedibin kişi demek olacağından, bunların hepsi beş altı sene müddet için her senenin sekizer gününde yol yapımında çalışabileceklerdir. Bunlardan zengin olanlar taahhüt ettikleri sekiz günün ücretini, paşanın denetimi altında olan bir sandığa vereceklerdir. Çalışmak isteyenlerden ise yılda sekiz gündün toplam üçyüzbin güne ulaşan bu sürede, caddelerin tamir ve yapımında çalıştıkları ve bunlara gerekli denetim sağlandığı takdirde bütün bu sorunlar çözümlenmiş olacak ve ticaretteki aksaklıklar da giderilmiş olacaktır. Ayrıca yolların bakım ve yapımı ile orada bulunan devlet-i aliyye askerinin bir yerden başka bir yere hızla ulaştırılması sağlanacağı için ortaya çıkacak faydalar oldukça fazladır.

Köprüler konusunda ise tamiri elzem olanların bir an önce tamir edilmesi için taraf-ı saltanat-ı seniyyeden himmet buyurulması yazarın üzerinde durduğu bir konudur²⁷.

Yazar adada İslamlara ve Rumlara ait mekteplerin idaresi için bütçeden ayrılan paranın yeterli olmadığından yakınmaktadır²⁸. Canib-î hazine-yi caliden bu mekteplere onbeşbin kuruş bir yardım gönderilmesini istemektedir. Yine Kandiye şehri yakınında bulunan su menbaının şehre kadar taşınması için gerekli yardımı da ahali adına rica ve istida eylemektedir²⁹.

Sonuç olarak bu layiha, üzerinde pek fazla durulmayan bir dönemde Girit'in idarî ve sosyal durumu hakkında bazı bilgiler vermektedir. Dönemin öncesi ve sonrası net bir şekilde ortaya konulduğu takdirde, yazarın verdiği bilgilerin doğruluğu ve önerilerinin gerçekleşip gerçekleşmediği aydınlığa kavuşacaktır. Ancak bu tümüyle ayrı bir çalışma konusudur.

²⁶ Metin, varak: 6b.

²⁷ Metin, varak: 7a.

²⁸ Metin, varak: 7a.

²⁹ Metin, varak: 7b.

Girid cezîresinde âsâyîş ve istirahatın te'mini ve sekenesinin üç rub'u olan Rum ta'ifesinin hakiki inkıyâd ve ta'atlerinin istihsâli zımında cezîre-i mezkûrenin bir sûret-i istisnâ'îye ile idâresi iktizâ-yı halden olub şöyle ki cezîre-yi mezkûre re'âyâsı on sene müddet Rum fesadı hengâmında hem mezhebleri olan Yunanlılar tarafından dâ'ima tahrik ve iğra olunmuş ve bin sekiz yüz yirmi bir senesinden beri akd olunan mazbataları şerh ile tahsîl-i serbestiyat ve istiklâl ümid ve hâhişinde bulunmuş olduklarından hâsılı cezîre-yi mezkûrenin karagolu mesabesinde olub dâ'ima gözleri önünde bulunan Serifo¹ ve Milo²nam iki adalar tarafından kendülere ilkâ-yı eskâr-ı serbestiyet olunmakda olub bu cihetlerle cezîre-yi mezkûre re'âyâsı tahrikât-ı dâ'imiye ile ifsâd olunageldiğinden asâyîş ahvalleri hiç bir vakitte devâm üzre olamayub ve el- haletü hazîhi giriftâr oldukları ahvâl-i müşevveşe dahi cüz'i bir sebeble fitne ve fesadât ve zaymeyi müntec olabilür bu kulları cezîre-yi Girid'de on üç sene müddet ikâmet iderek ahâlisine ve her bir mahall ve mēvaki'ne kesb-i vukuf ve ma'lumât etmiş olduğumdan memâlik-i mezkurenin sa'âdet-i haline müteallik kaffe-i mevadd üzerine bir tecrübe-yi hakikiye tahsîl etmiş olduğuma itimad idebilirim binâberin islam ve re'âyâdan mürekkeb olan Girid ceziresi sekenesinin refâh-ı hâl ve âsâyîş-i bâl ve istirahatleri kaziyyesinin bir esâs-ı kavî üzerine vaz' ve tesisıyla gün begün ilerülemeleriçün işbu iki sınıf sekeneinin birbirleriyle ittihâd ve ittifâk eylemelerinden gayrı tarîk-i mü'essir müşahade idemem ve beynlerinde bu ittihâd hasıl olmadıkça her ne sûrete teşebbüs olursa bîhâsıl olub ve âteş-i kîn ve nafsâniyet şimdiki halde eğerçi teskîn olmuş gibi ise de bütün bütün muntafi olmadığınan bu bâbda ashâb-ı tebdîrin sa'y ve ikdâmât-ı sahâvetkârâneleri karger-i te'sîr olmadığınan işbu netice-yi hayriyeye destres olunmak için teşebbüssat-ı azîmeye mübaşeret olunmak lazimedendir ve bu maddelere dâ'ir taraf-ı saltanat-ı seniyyeye bir layiha takdimi devletlü Mustafa Paşa hazretlerinin menvi-yi zamiri olduğu ma'lûmum olmağla iş bu mesele-yi mühimmenin muhtac olduğu kaffe-yi izahât taraf-ı müşarünileyhden iş'ar buyurulur ise de ancak idâre-yi Mısıriye'nin fûru'ât-ı müte'addidesine dâ'ir ba'zı mâlumâtının tahrîr ve beyânıyla oldukça fevâ'idi müstelzim olur ba'zı izâhâtın bu mahallde zikr ve tafsîli tensîb olundu.

İdâre-yi umumîye beyanındadır

Evvelâ Girid cezîresinde ahâli ve sekeneye mahsus üç aded memleket meclisi³ mevcud olub bunların biri Kandiye ve diğeri Hanya'da ve üçüncüsü dahi Retmo'dadır her birerle-

¹ Serifo: Yunan Kiklad cezairinden bir ada olub Şire ceziresinin 36 kilometro cenub-i garbisinde vakidir. (Geniş bilgi için bkz. Şemsettin Sami; *Kamusü'l-Âlam-Tarih ve Coğrafya Lügati*, C. IV, İstanbul 1314, s. 2561).

² Milo (=Melos)—Ege Denizi'nde Kiklad Adaları'ndan olup Antiparos gurubuna dahildir. (Bkz. Mehmed Salahi; *Girid Meselesi*, Yayına Hazırlayan: Münir Aktepe, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi yayınları, No: 1223, İstanbul, 1967, s. 120).

³ Memleket Meclisi (=Muhassılık Meclisi) konusunda geniş bilgi için bkz. İlber Ortaylı; *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yayınları, İstanbul 1985, s. s. 33-42.

rinin re'isleri dâ'ima Mısır tarafından mebus olub ve bunun dahi sebebi bunlar me'mur oldukları evâmirin icrâsına mecbur olmaları ve yahud ecnebisi bulunmaları cihetiyle bazı gûna revâbıt-ı sıhriye ile mahkum ve meclub olamamaları mütâla'alarına mebnî olmak gerekirdir kaldı ki âzâ-yı meclis islâm ve re'âya heman cümlesi cezîre ahâlisinden ve ba'zen cezîre-yi mezkûrenin pek eski sekenesinden mürettebdir ve bunların azalıktan başka umur-u mülkiyede birer me'muriyet-i müstakileleri dahi olmağla yevmiye iki üç sa'at kadar meclislerde bulunarak evkât-ı sa'irelerini gümrükçülük ve muhassıllık⁴ ve ebniye müdürlüğü ve anbar emâneti misüllü birer başluca me'muriyete sarf iderler (1b) ve âzâ-yı merkûme iki sınıf olub sınıf-ı evvel yalnız ehl-i islâmın hânedan ve kişizâdelerinden ve sınıf-ı sâni dahi meselâ Sfakiya kazâsı gibi ahâlisi mahlut olan mahallerden intihâb ve irsâl olunan islâm ve re'âya vekillerinden mürettebdir ve bu vechle mürekkeb olan mecâlis-i milliye, mesâ'il-i diniye ve mevadd-ı mirasiyeye müte'allik olmayan kaffe-yi mesâlihi kat ve rü'yet ve kaffe-yi ahkâmı mazbatalara kayd ile menâfi-yi mülkiye ve mesâlih-i diniyeye kemâyenbagi dikkat ve nezâret iderler ve âzâ-yı mezkûre kangı sınıf ve milletden olursa olsun rey ve hükümde ve kur'a tarzında hukuk-u müşterekeye nâil olub farazâ bir madde üzerine ihtilaf-ı ârâ vuku'bulsu ekseriyet tarafı gâlib olarak hükmünü icra ider ve hatta bu hususda reis-i meclis bulunanların dahi âdetâ âzâdan farkı yokdur çünkü bunlar garazsızca olarak icrâ-yı vazifeyi me'muriyet eylemek için vâli tarafından muvazzaf olmalarıyla kendülere kat'iyyen memnu' olan cüz'i bir hediyeyle bile kabul etmiş olsalar derhal riyasetden azl ile habse ilka olunurlar böyle bir mugâyir-i kanun harekete hiç bir vakitte cür'et etmiş yok gibi ise de bir defa islâmdan ve âzâ-yı meclisten biri hediye olarak bir kutu bal ile bir mikdar peynir kabul etmekle merkûm azası bulunduğu meclise celb olunarak bi'l-muhakeme meclisten tard ve ihrac olunduktan sonra iki ay muhkem habs olunmasına ittifâk-ı ârâ ile hükm olunduğunu müşahade eyledim Girid cezîresinde olan mecâlis-i milliye eğerçi merkez lâyıkında ise de ba'zı nizâmat-ı mukteziyeye rabtı dahi mümkün olub şöyle ki âzâ-yı meclisin cümlesi ma'âşlı olarak hem mecliste hem de hıdemât-ı mülkiyede istihdâm olunmakta ve bu cihetle bunların ba'zıları pek meşgul bulunarak ziyâde zahmet çekmekte olmalarıyla böyle olmakdan ise sınıf-ı evvelden ma'dud olan âzânın zengin ve maldâr olanları bilâ-ma'âş mücerred kendülere bir iftihâr olmak üzere âzâ bulunmaları ve bunlar mesâ'il-i mühimmenin mübâhasesiçün mecliste fakat haftada iki defa hâzır olmaları tensîb bulunduğu halde bu vechle kendülere i'tâ olunan imtiyâzdan memnun ve müftehir olacaklarından başka kendi mesâlih-i mahsusalarının rü'yetine dahi keyfe mâ-yeşâ meşgûl olabileceklerinden bu cihetle dahi hoşnûd ve müteşekkir olmalarıyla ol vakit yalnız ma'âşa muhtâc olunanlar merkumları bilâ-ma'âş tesviye-i umur ve mesalih-i ibâda meşgul gördükçe bir kat dahi lâzime-yi memuriyetlerinin sadıkâne icrâsına sa'y ve gayret idecekleri emr-i aşikardır ve bir de iki milletden nasb olunan vekiller şimdiki kadar mecâlisde te'bîden ibkâ olunmuş ise de ba'd-ezîn bu usul lağv olunarak ahâlinin intihâbıyla beher iki senede bir kere nasb olmaları ve ahâli kendülerinden hoşnûd olurlar ise ol vakit fakat intihâbları sa'irleriyle beraber teccid olmaları iktizâ-yı haldendir bu sûret ahâliyi bir kat daha temin ideceğinden başka bir kere intihâb olunan millet vekillerinin kendülerini intihâb idenlerin rızâsının mugâyiri olarak mücerred me'muriyetlerinde te'yîd-i ibkâlarını bir âdet hükmüne komaktan men' ile hukuk-u ahâliyi lâyıkıyla muhâfaza itmeyenler ikinci intihâbda vekillige kabul

⁴ M.Zeki Pakalın; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, M.E.B. Yayınları; İstanbul 1983, s. 569-570, "Bab-ı Ali taşraya vali derecesinde yetkili muhassıllar tayin etti. Amaç; vergi toplamak gibi önemli bir işlemin valilerin, yerel ayan ve eşrafın elinden alınması ve kötü uygulamaların ortadan kaldırılmasıydı", İlber Ortaylı; *a.g.e.*, s. 33.

olunmayacağını da'imâ tahattur itdirir kaldı ki meclislerin usûl-ü hâliyesine nazaran fukarâ ve ahâli da'imâ âzâ-yı meclise meramlarını ber vech-i serbestiyet arz ve ifadeye muktedir olub müdde'i ve müdde'a aleyhin muhâsama ve muhâkemeleri alenen istimâ olunarak icâb ve iktizâsı bir kânuna tatbiken hükm ve icrâ olunur el-hasıl umur-u mesâlihın rü'yeti eğerçi âzâ-yı meclisin bir ilm-i mahzarisi ile icrâ olunmakda ise de bu ana kadar cadde-yi adl ve hakkaniyetden huruc olunmadığını itirâf iderim bir mes'elenin muhâkemededen birine arz olunması lâzım geldikde tutulan usul budur ki evvelâ müdde'i bir arz-ı hâl yazub paşaya takdim ider ve arz-ı hâlciler dahi bir fesad itmesün için ücret-i kaimeleri zabıtân-ı belde ma'rifetiyle kat' ve tâyin olunmuşdur paşa ve vâli bulunmayan mahallerde sâhib-i arz-ı hâl arz-ı hâlini vâli vekîli olan meclis re'islerine takdîm eyledikde vâli olsun ve gerek re'is-i meclis olsun ol vechle kendüsüne takdîm olunan arz-ı hâli bilâ-tereddüd kâbul iderek meclis baş katibine i'tâ ider bu dahi arz-ı hâli meclise arz ve takdîm idüb maddelerin muhâkemesini zabt iderek ba'dehu sicile kayd ider bu takdirce Girid ceziresinde hiç bir da'vâ (2a) tahrîren olmadıkça mesmu' olmayub ve kezâlik bi'l -cümle vukû' bulan muhâsemât ve esele ve acûbe zabt ve tahrîr olmağla gerek hükkâm ve gerek müdde'i ve müdde'a aleyh kelam-ı sâbıklarını inkâr idemezler ve kaffe-yi ilâmât ve mürâselât iki sınıftan ibâret olan âzâ-yı meclis taraflarından temhîr olunarak ba'dehu paşanın bulunduğu mahalle irsâl olunur paşa tarafından dahi dikkatle mütala'a olunduktan sonra itirâza şâyan bir madde olduğu halde tarafından temhîr olunarak şimdiiye kadar Mısır cânibine irsâl ve isâl olunmakta idi ve eğer paşa ol vechle meclislerden varid olan i'lâmlardan bir uygunsuz şey müşâhade ider de maslahatın yeniden meclisde dermeyân ve mütala'a olunmak üzere i'âdesine hakkı var ise de meclisler dahi paşanın i'tirâz-ı nâbecâsı vuku'unda hükm-ü evvelî ber vechle fesh ve ibtâl itmemeğe muktedirlerdir bundan anlaşılın Girid'de hiç bir kimesne akçe ile ve ne ihâfe ile celb ve iğfâl olunamaz el-hasıl paşadan tâ en küçük bir me'mura varınca her ferdi ihtiraza mecbûr ider bir nezâret-i müştereke mevcuddur paşa hazretleri ber teftîş-i meclis vaz' ve ihtirâ'atı murâd idüb hatta kendüleri re'is olarak orada cereyan idecek mübâhasâtın ve be -tahsîs ahâli haklarında infâ' olan umur-u teftîşiyenin rü'yet ve tesviyesini tamîm etmiş idi vakı'a bu sûret nâs hakkında pek fa'idelü bir şey olur zan iderim zirâ bütün bir meclis tarafından olacak teftîş ba'zı mevâdî lâyıkiyla rü'yet idememesi melhûz olan şahs-ı vâhidin teftîşinden akva olacağından mecâlis-i milliye âzâsının bir da'vânın rü'yetinde mütebassırâne hareket itmelerini mûcib olur.

Usûl-ü zabtiye-i umûmiye beyânındadır

Girid ceziresinde ashâb-ı kabâhatin te'dîbleriçün mine'l -kadîm mevcûd olan değnek ile darb usulü bir nice seneler Mısırlu tarafından dahi ibkâ olunmuş ise de cezire-yi mezkûrede külliyetle mevcut olan cezair-i seb'a Rumları ve ale'l-husus Yunan teb'ası darben te'dîb olunmıyarak kabâhatlerinin derecesine göre habse ve prangaya konulageldiğinden bu cihetle yalnız re'âyâ-yı devlet-i Aliyyenin darb olunmaları bir fena şey olarak bunlar serbest olan Rumların indinde mazhar-ı suhriye ve hakâret olmalarıyla hele bir sene mukaddem paşa hazretleri Mısırlu'nun ısrarına bakmayub usûl-ü mezkûru bütün bütün def ve ilgâ etmiştir ve el-hâletü hazihi fakat mevâdd-ı katliyyede kısâs olunub sâ'ir bi'l-cümle cünhalar için yirmi dört sâ'atden bir nice senelere kadar habse konmak ve hidemât-ı süfliyyede istihdam olunmak üzre vaz'-ı zencîr kılınmak usulü mer'îü'l-icrâdır vakı'â âzâ-yı meclisin üzerine hükm idecekleri mesâ'il-i müte'addidenin muhâkeme ve rü'yetinde hiç bir kânuna mütâba'atleri yok ise de bunlar her maddenin icâb ve iktizâsına sa'y ve dikkatlerini ta'dîl iderek aslâ saffetle hareket itmezler.

Umur-u zabtiye-yi askeriye beyanındadır

Girid'in emr-i muhâfazasında bulunan asâkir asâkir-i nizâmiye ile neferât-ı gayr-ı mun-tazamadan mürekkeb olub asâkir-i nizâmiyeye mecâlis-i beldenin aslâ hükmü nâfiz olmiya-rak fakat Fransız askerî kânunnâmesine ba'zı ta'dilât ilâvesiyle paşa hazretlerinin nezâret-i umûmiyesi tahtında ber müceb-i kânun idâre olunmaktadır ve gayr-ı mu'allem olan asâki-rin hemen topu Arnabûd neferâtı olub bunlar dahi bütün bütün paşa-yı müşarünileyhin zir-i hükm ve kumandasında olub merkûmların usûl ve haracları mazbutî olmağla bunları hem tahvîf ve hem kendüsünden memnûn iderek bir sûret-i acîbe ile idâre itmektedir.(2b)

Tahsîl-i rüsumat ve tekâlif beyanındadır

Girid ceziresinde defterdâr⁵ ünvânıyla umûr-u mâliyenin idaresine me'mur zat dâ'ima mecâlis-i milliye âzâsının sınıf-ı evvelinden ve Girid ahâlisinin mu'teberânından biri olup Kandiye'de ikâmet ider ve bunun zir-i hükmünde yine mu'teberân-ı ahâlden divân nâzırı nâmıyla iki me'mur dahi vardır ki biri Hanya'da ve diğeri Retmo'da bulunurlar Mısırlı ta-rafından vaz'olunan usûlün bir eyüce izâhiçün mes'elenin esâsından bed olunmak münâsib olub şöyle ki zikr olunan me'murlardan başka islâmdan mirî subaşı⁶ ve re'âyâdan kahya⁷ ve kocabaşı⁸ isim ve namlarıyla her kazâda muvazzaf ikişer me'mur olub bunların cümlesi yine âzâ-yı meclisin sınıf-ı evvelinden mukâta'at nâzırı nâmıyla bir büyük me'murun zir-i hükmündedir tekâlifin tahsiline zikr olunan subaşılar ile kahyalar birlikde me'mur olub bir kimesneden tahsîl idecekleri tekâlifin mikdâr ve kemiyetini ta'yîn iderek vaz'-ı yed itmeksi-zin yeddine bir ilmuhaber i'tâsiyle meclise ol kimesne ile isâl ve irsâl iderek keyfiyeti mu-kâta'at nâzırına iş'âr iderler nâzır dahi aslâ el urmıyarak fakat defterine kayd ider ba'zân olduğu vechle eğer tekâlif nakden ise doğru hazineye ve aynen eşyâ ise ber minvâl-i mu-harrer edâ iden ademin eliyle şûne⁹ nazırına teslim olunarak deranbâr olunub orada dahi kayd-ı defter olunur ve ba'dehu nâzır-ı mümaileyh dahi kendüsünün âmiri bulunan divân nâzırına bulunduğu mahalle vuku' halini arz ve iş'âr ider ve sonra defterdârın defterine kayd olunarak memleket meclislerinin ma'lumları olur ve'l-hâsıl paşa hazretlerinin dahî bu maddelere nezâret-i umumiyesi olmağla maslahat rey ve ma'rifetleriyle hitâmpezîr olur.

Vâridâtın sarf olunan

Vâridâtın bir mahalle sarf olunmak lâzım geldikde icâb ve iktizâsı me'murların tahrî-ren arz ve inhalarıyla icrâ olunmaktadır şöyle ki merkûmların iltimâsları meclise arz oluna-rak icâbına göre ya kabul veyahud red olunur kabul olunduğu takdirde paşa tarafından dahî tasdik olunarak deftere kayd olunduktan sonra da'imâ ruhsat tahrîri ile icrâsına karar verilüp mes'elenin kat'iyen bitmiş divân nâzırına bi'l-havâle i'tâsına me'mur olduğu me'bâli-ği te'diye ider.

⁵ "Valinin maiyyetindeki defterdar, ticaret ve ziraat müdürü, nüfus müdürü gibi memurlar onun kontrol ve emrindeydiler, ancak görevlerini kendileri planlıyor ve yürütüyorlardı." İlber Ortaylı; *a.g.e.*, s. 67.

⁶ "Subaşılık biri miri diğeri timar subaşılıkları olmak üzere iki kısımdı. Miri subaşılar şehirlerde ihtisap va-zifesiyle mükellef olan subaşılardı." M. Zeki Pakalın; *a.g.e.*, C. III, s. 260.

⁷ Sanat ve ticaret sahiplerinin işlerine bakmak üzere hükümet tarafından seçilenlere verilen addır. M.Zeki Pakalın; *a.g.e.*, C. II, s. 140.

⁸ Rumeli'de Hristiyanlarla meskun köy ihtiyar heyetinin başına verilen üvandır. Kocabaşılar devletin emirlerini halka tebliğ, halkın hükümetle olan işlerini görmeğe memur oldukları gibi, tarhedilen vergilerin tah-siliyle de alakalı idiler. M.Zeki Pakalın; *a.g.e.*, C. II, s. 285.

⁹ Anbar yerine kullanılır bir tabirdir. M.Zeki Pakalın; *a.g.e.*, c. III, s. 360.

Hâsılâtın fûruhtu beyânındadır

Girid ceziresinin bi'l-cümle masârif-i vakı'ası mahsulatı satılarak hâsıl olan mebâliğden istifâ olunageldiğinden menâfi'-i mülkiyeye zarar irâsı mahzûrunun def'i esbâbına dahi mübâderet kılınmıştır şöyle ki her ne vakit mîrînin satılacak bir şeyi olursa evvelâ kemiyeti ta'yîn olunarak alenen mezâd olunacağı günüyle beyân ve keyfiyet cümlelerin ma'lumu olmak için esnâf-ı tüccara ihbâr ve i'lân olunur ve be'dehu yevm-i mu'ayyende bi'l-cümle âzâ-yı meclis bir yere cem' olarak mezada mübâşeret iderler ve herkes zerre müsâ'ade veyahud nefsâniyet şübhesinden emîn olarak her kîm bir daha dir ise ânın üzerinde karar bulup bu cihetle hiç bir kimesne tarafından şikâyete mahal kalmaz bâlâdâ tafsîl ve beyân olunduğuna göre vâridât tahsilinde hiç bir vechle ve ale'l-husus büyük me'murlar taraflarından hiç bir gûnâ hile vukû'u haylice düşvâr olduğu aşikâr ve olsa olsa cümle memurînin ittifâk ve ittihâdlarıyla olabilürse de bu sûretin husûlü dahi derece-yi imtinâ'ada bulunduğu vâreste-yi kayd-ı iş'ârdır kaldı ki aher gûne (3a) bir hîle ve fesâd irtikâbı daha ziyâde su'ûbetlü olup çünkü meclisin rızâsı ve paşanın ruhsatı olmadıkça bir mahalle velev on gurus olsun aslâ verilmediğinden ve satılan eşyâdan hâsıl olan veyahud nakden tahsîl olunan mebâliğ dahi cezîrenin havâyic-i yevmiyesine sarf olunageldiğinden bu cihetle hazîne nükûdun aslâ habs ve ta'tîli tecvîz olunmamak sûretde umûr-u mâliyyede bir devr-i dâ'imi hâsıl olur ve hazîne cüz'î bir mikdar şey bulunsa bile hâfizi bulunan sarrafbaşya devir ve teslim olunarak temîn itdirilür ve hatta her gün şübhe ve vesvese ârızasının def'i için sarraf-ı merkûm küll-i yevm sanduğunda mevcûd olan nükûdun hâl ve hey'etini mübeyyin kâ'imenin divân nâzırına ve bu dahi re'is-i meclise arz ve takdîmine mecburlardır el-hâsıl hazînenin velev bir pâresi zayi olsa usûl-u mezkûre ile nerede bulunduğu her an ma'lûm olur binâberîn Girid cezîresinde umûr-u mâliyenin böyle başlu başına idâre olunur sûretde mevzû' olan usûl ve nizâmına kat'iyen dokunulmak iktizâ itmez zann iderim ve çünkü umûr-u mâliyenin hüsn-ü idâresinde şart-ı â'zâm mutlaka defâtir ve kuyûdâtın muntazam ve mazbût olması idüğü ve bu dahi Girid cezîresinde kemâyenbagi mer'îü'l-icrâ bulunduğu cümlelerin ma'lûm ve müsellemi olmuşdur.

Bac ta'bir olunan resm beyânındadır

Girid cezîresinde bac¹⁰ alınmak mine'l-kadîm mevcûd ise de fakat ba'zı mahallere mahsus olarak şehir kapularında ahz ve tahsîl olunmaktadır kaldı ki bu resmin def'i bütün bütün lâzım iken Mısır'ın usûl-ü gayr-ı makûlesi iktizâsınca bi'l-akis tamim olunmuşdur resm-i mezkûr esâsında bi-fa'ide olduğundan mâ'adâ tahsîl ve cibâyetine me'mur olanların vukû'a gelan etvâr-ı anîfeleri cihetiyle dahi pek menfûr bir şeydir şöyle ki ba'zen meşhûd olduğuna göre bu me'murlar meselâ biraz ipek ketm etmişdir bahânesiyle nisvân hakkında bir takım tecâvüzât ve fesâdât irtikâbına cesâret eylediklerinden eğerçi şiddet-i te'dîb ve mücâzâtlarına ikdâm olunmuş ise de yine bir taraftan cüret olunmakta olduğundan âsâr-ı vahîmesi teceddüd itmektedir her ne hâl ise taraf-ı saltanat-ı seniyyeden bu nev'rûsûmâtın sâ'ir mahallerde def' ve ilgâsına himmet buyurulmuş olmağla bu usûlün Girid cezîresi hakkında dahi şümûlü me'mûl ve meczûm olduğundan artık bu bac tahsîli maddesinden tekevvün iden tecavüzat aleyhinde şikâyet itmekliğim iktizâ itmez.

Mahkemeler beyânındadır

Yukarıda zikr ve beyân olduğuna üzere umûr-u diniye ve mevâd-ı irsiyeden mâ'adâ kaffe-yi mesâlihîn meclislerde rü'yet olduğuna ma'lûm olmuşdu umûr-u diniyeye da'ir bir

¹⁰ Bac vergisi ile ilgili olarak bkz; *İslam Ansiklopedisi*, c.II, M.E.B. yay; İstanbul; 1961, s.s. 187-190, "Bac" maddesi, M.Zeki Pakalın, a.g.e., c. I, s. 143-144.

madde-yi müşkile zuhurunda kadı-yı memleket müftü ve sa'ir ulemânın mu'avenet-i müsterekeleriyle fasl ve rü'yet ider eğer maslahat mîrâsa dâ'ir bir şey ise kadı ber-mu'tad kassam başkâtibi ma'rifetiyle şer'an rü'yet iderse de âzâ-yı meclisden bir İslâm ile bir Rum iki nefer millet vekilleri hâzır bulunarak fehm ve idrâkları mertebe rey ve hâtıralarını söyleme istihkâkları olmağla bu sûret ahâliyi bir kat dahi te'mîn itmekdedir kadı sâ'ir me'murlar misillü mîrîden muvazzaf olub umûr-u şer'iyeden hâsıl olan hezîneye aiddir.(3b)

Rum piskoposun hükûmeti beyânındadır

İslâm beyninde vâki' olduğu misillü iki Rum beyninde bir mes'eleyi diniye tahaddüs eyledikde yalnız kendü milletleri vekillerinden biriyle Rum piskoposuna gönderilüp artık maslahatın ehemmiyetine göre kah papaslardan müteretteb bir meclisde kah yalnız piskoposun huzûrunda fasl-ı da'vâ olunur.

Yahudi hahamını hükûmeti beyânındadır

Kezâlik iki Yahudi beyninde vukû' bulan mesâ'il-i diniyenin kat' ve rü'yeti hahamları ma'rifetiyle icra olunur ise de İslâmdan veyahud Rumdan bir vekil dahi hâzır bulunarak kendü rey ve mülâhazasını irâd itmeğe me'murdur.

Tenbih

İşbu üç nev mahkemelerde hükkâmın vâcib-i te'ala hazretlerinden havf ile sıdk ve istikâmetlerinin tezâyüd ve galebesi matlûb olub dâ'ima ahâli hakkında mühim olarak ekseriyâ vukû' bulan mesâ'il-i nâzike hâl ve rü'yeti için zikr olunan mahkemelerde ziyâde ma'lûmatlı hükkâm mevcûd olmasını an-samimü'l-kalb temenni iderim ve bir de meselâ Hanya gibi bir mahallin kadısına mahiyye fakat bin bin iki yüz gurus ma'âş verildiğinden teftiş ve nezâreti pek müşkil olarak me'mûr olduğu ahkâm-ı şer'inin icrâsında zarurete düçar olub da akçe almak irtikâbına mütecâsir olmaması matlûb olduğu halde ma'âşına zamm olunmak iktizâ-yı halden bulunduğunu sadikâne ihtâr ve beyan iderim.

Resm-i harac beyânındadır

Bin sekiz yüz otuz sene-yi İseviyesinde düvel-i selase-yi müttefikenin Girid cezîrezi Rumlar'ına vaki' olan tenbihâtlarında mazbata me'al ve medlûlünce merkûmların ya tebdîl-i bi'l-mekân eylemeleri veyahud silahlarını Mehmed Ali Paşa'nın me'mûrlarına teslim birle dâ'ire-yi inkıyâda dâhil olmaları beyân ve te'kid olunmağla Rumlar'dan ol vechle izhâr-ı inkıyâd idenler ol vakit Mustafa Paşa hazretleriyle mukaddemâ sefâin-i Mısıriyye sergerdesi bulunan Osman Nureddin Paşa ile bir mukâvele senedi akdi mükâlemesine bed itmişler ve ol hengâmda ben dahi ordugâhda bulunarak sened-i mezkûrun madde-yi esâsisi tarafımdan kaleme alınub yani Rumlar tarafından cizyenin¹¹ külliyyen def'i her ne kadar ilhâh ve isti'dâ olunmuş ise de müsâ'ade olunmıyarak fakat Rum fesâdından evvel esnâf-ı selase i'tibarıyla dörder ve sekizer ve on ikişer gurusdan ve tahsîl olunagelen cizye rüsûmâtının fi'ât-ı mukarreresi te'yîden zamm olunmamak şartı karargîr olmuşidi çend sene kadar Rumlar rüsûmât-ı mezkûrenin te'diyesinde izhâr-ı tereddüd itmemişler ise de ancak evvel ve âhir bundan bütün bütün mu'âf olmak ümîdini kalblerinde izmâr etmişler şu kadar ki haraççı¹² nâmına olanlar def' olunarak merkûmların eva'ilde cizye tahsîlinde vukû'a gelen

¹¹ İslâm devletlerince hristiyan tebadan alınan baş vergisidir. Geniş bilgi için bkz. M.Zeki Pakalın; *a.g.e.*, c. I, s. 297-302.

¹² Haraç adını taşıyan vergiyi tahsil eden memur hakkında kullanılır bir tabirdir. M.Zeki Pakalın; *a.g.e.*, c. I, s. 786.

harekât-ı zâlimlerinden ve re'âyânın hem mezhepleri olub cizyegüzâr olmıyan sâ'ir Rumlar tarafından cizye evrâkına tamgalı kağıd ta'biriyle peyderpey izhâr olunan tahrifâtın re'âyâyı merkûme vâreste olub (4a) fakat senede bir kere kahyaları ma'rifetiyle herkesin isim ve şöhretini mübeyyin cizye defterleri küşâd olunarak bâlâda beyân kılındığı üzere dörder ve sekizer ve on ikişer guruşdan edâsı lâzım gelân cizye-yi seneviyeleri te'diye olunduktan sonra artık kimesne tarafından bir şey dinmez idi ve zannıma göre bir az vakitden berü memâlik-i mahrusa-yı şâhânenin sâ'ir mahallerinde dahi bu vechle icrâ olunmakda ise de bundan dört beş sene mukaddem Kandiye re'âyâsına on beşer ve otuzar ve altmışar guruşdan esnâf-ı selase i'tibârıyla evrâk-ı sahiheyi cizye taksîm ve i'tâ olunması bâbında der-i âli-yeden bir kıt'a fermân-ı âlişân vürûd itmekle re'âyâyı merkûme ise bütün bütün cizyeden mu'âf olmak ümidinde iken bu keyfiyet merkûmları gereği gibi dilgîr iderek be-hakkın fart-ı iştikâlarını müeddâ' olub bi'l-âhare tekrar silahlanarak mikdâr-ı cüz'iden başka cizye virmemek şartını dermeyân itmeleriyle artık bu hususda naks-ı ahd maddesi berü taraftan vâki' olduğu âşikar olmuş ise de müşârünileyh Mustafa Paşa'nın aslâ sunî olmadığı ve öteden berü re'âyânın düçâr oldukları bargirân-ı cizyeden tahlisleri kaziyesinde bizzat her günâ fedakarlığa teşebbüs etmiş olduğu merkûmların ma'lûmları olarak bir kat dahi kendüsüne izhâr-ı muhabbet ve inkıyâd itmeleriyle bir fitne-yi azîme tahaddüs itmeksizin emr-i âlişânın tenfizine müşârünileyh hazretleri destres olabilmişdir ve bir de müşârünileyh Mustafa Paşa hazretleri öteden berü Girid cezîresi hakkında cizyenin külliyyen ref'ini muktezîyat-ı hâlden add iderek istihsâlini dâ'imâ me'mûl eylediğinden ve Rumlar dahi bu mes'ele-yi mühimmeden bir vakitte sarf-ı nazar itmiyeceklerini peyderpey temîn eylediklerinden sırası geldiği anda istidâ ideceğini müşârünileyh kendüleri va'ad etmiş bulunmağla ol esnada Mehmed Ali vâsitasıyla teşebbüs olunmağla ol vakitden berü Rumlar az çok bir cizye i'tâ itmişler ise de harac namıyla bir şey mevcut olmadığı.

Gümrük rüsûmâtı

Girid cezîresinde gümrük rüsûmâtı el-haletü hazihi eski ta'rifeler mucibince te'diye olunmaktadır şu kadar ki zeyt yağı ile sabun üzerlerine bir resm-i mahsûs dahi ta'yin olunub sabunun kantarından¹³ yedi guruş ve zeyt yağının mestâs¹⁴ ta'bir olunur tahminen sekiz buçuk ve kıyyesinden¹⁵ dörder guruş alınmaktadır ve bundan mâ'adâ sâ'ir kaffe-yi eşyâyı mütenevvi'anın râyici üzerine yüzde üç bir resm-i gümrük ahz olunmakda olmağla bunların topu sabunun masârifini beher kantarında on iki guruşa ve yağın masarifini beher mestâsında beş guruş on pare iblâ' ider şu dahi ma'lûm ola ki Girid cezîresinde gümrükçü olanlar meclis azâsı sınıf-ı evvelinden olub hazineden kendüsüne ma'âş tahsîs olunmağla vâridâta fakat kayd-ı defter-i birle nezâret idüb aslâ kendüsü vaz'ı yed itmez ve asıl gümrük me'mûrlarından başka Girid'de sâ'ir ba'zı kisânın zarar-ı gümrük vâridâtından medhalleri ancak bu bâbda meclis ma'rifetiyle bir râyic kat' olunmağla yekûnü zeylde resm ve terkîm olunan defter-i cedvelîde izâh olunmuşdur el-hasil Girid de gümrük rüsûmâtı memâlik-i mahrûsanın sâ'ir mahallerine tatbiken tanzim olunmak münâsib mütâla'a olundu. (4b)

Umûr-u ticâret beyânındadır

Teb'a-yı Osmaniye beyninde olsun ve gerek bir ecnebi Osmanlu beyninde olsun ticârete dâ'ir tekevün idüb bâ'zı karışıklığı sebebiyle memleket meclislerinde dermeyân oluna-

¹³ 44 eski okkadan (56, 41 kilo) ibaret olan ağırlık ölçüsüne kantar denilir. Bazı yerlerde bu miktar değişiktir.

¹⁴ Mestas (μεστάς, ós) — Mestos: Rumca dolu anlamında Bkz. *Yunan Türkçe — Türkçe Yunanca Sözlük* ABC Kitabevi İstanbul; 1989 s. 90.

¹⁵ Okka, dörtyüz dirhem, Ferit Develioğlu; *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1982, s. 621.

mayan münâza'ât dâ'imâ mahkeme-yi ticâretde rü'yet olunur mahkeme-yi mezkûrenin âzâ-sı teb'â-yı Osmâniye'den islâm ve re'âyâ ve ecnebîden Avrupalı ve Yunanlı bir takım tüccârdan mürekkeb olarak ekseriyâ gümrüğe cem' olurlar bunlardan bâ'zılarının Fransa'nın ticâret kânunnâmesine vukûf ve ma'lûmatı olmağla bu ma'lûmat kendülerine hayli medâr olur ve âzâ-yı merkûme meclise bilâ-ma'âş dilhahlarıyla cem' olduklarından bî-garazâne ifâ-yı me'mûriyet iderler mutâla'ama göre Girid cezîresi gibi hadd-i zâtında merkez-i ticâret olan bir mahalde mahkeme-yi mezkûrenin himâyetiyle teşvikine devlet-i Aliyye'nin dikkat-i kâmilesi lâzımedendir çünkü gümrük nâzırı hezâr mesâlihle meşgûl bulunarak mahkeme-yi ticâret meclisinin riyâsetine gayr-ı muktedir olduğundan başka mesâlih-i mezkûresi meclisin ehemmiyetini ibtâl ideceğinden tüccâr gümrüğe cem' itmekten ise bir mahall-i mahsûs ta'yîn olunarak meclis günleri oraya gelmeleri daha münâsib olur ve mahall-i mezkûrun tedârîki pek kolay olub fakat esnâ-yı mübâhese ve muhâkemedede tüccâra mu'âvenetle hükm ve kararlarını zabt ve kayd itmek üzere mahkeme-yi mezbûre için bir kâtib ta'yîn olunması muktezîdir egerçi bu hizmet bu güne kadar gümrük kâtibleri tarafından rü'yet olunagelmîş ise de dikkatsiz olmuştur kaldı ki maslahatlarını mahkeme-yi mezkûrede rü'yet itdirenen konsoloslar kañçelaryelerinde¹⁶ olduğu misüllü beher mürâfa'ada bir mikdâr şey i'tâ eylemeleri dahi mümkün olub bundan hâsıl olan mebâlig-i cüz'iyeden sâlifü'z-zikr lüzûmu derkâr olan kâtibin ma'âş i'tâ olunur ve ekseriyâ mahkeme-yi ticârete çağrılan tüccârın şimdiye kadar bir günâ şikâyet ve imtinâ'larını müşâhade itmediğinden başka bâlâda iş bu benim irâ'e ve ihtâr eylediğim teshilâtdan dahi pek memnun olacaklarını cezm iderim. (5a)

	<u>Varidât</u>
Zeyt yağı rüsûmâtından	2.500.000
Es'âr-ı mütenevvi'âdan	1.750.000
Pambuk ve ketan tohumu ve kavun ve karpuz misüllü hâsılât-ı mütenevvi'âdan	350.000
İpek rüsûmâtından	150.000
Zecriyyeden ve firârî emlakından	1.600.000
	6.350.000
Hâsılât-ı evkafdan	250.000
Gümrük rüsûmâtından	1.000.000
Mahkemelerde umur-u şer'iyeden	200.000
İltizâmâtından	1.000.000
Cizye rüsûmâtından	100.000
Karantina irâdından	100.000
Ağa mukâta'asından	100.000
Masarifâtta gösterildiği misüllü iş bu varidâtda dahi vukû'u muhtemel ola[n] sehve hata tahmînen	200.000
	9.300.000
(5b)	<u>Masârifat</u>
Meclis-i Sel[â]senin re'isleri ile bi'l-cümle âzâlarının ma'âşları için	200.000
İslâm ve re'âyâdan milletvekillerinin ma'âş ve mahiyyeleri için	130.000
Üç adet meclis kâtiblerine	65.000

¹⁶ Malumat-ı resmîye ifâsı için konsoloshaneler nezdindeki kalem: Konsolos kañçelariyesi. Şemsettin Sami; *Kamus-u Türki*, Dersaadet, 1317, s. 1040.

Defterdâr ve divân nâzırlarına ve ma'iyetlerinde bulunan büyük küçük bi'l-cümle me'mûrîn için	150.000
Mukata'ât nezâreti için	65.000
Evkâf kalemi için	15.000
Şûne ve anbarlar için	60.000
Gümrük me'mûrları için	90.000
	<hr/>
	775.000
Kuzzât ile mehakîmde müstahdem hademe ve me'mûrîne	70.000
Tercüman beğ ve ağa vekilleri ve Rum milleti kahyalarının ma'âşları için	85.000
Tabhâneye ve hademesine	25.000
Meclisler ile divânlar kavaslarına	80.000
İslâm fukarâsına tahsîs olunan sadaka	40.000
Reft ¹⁷ ve amed ¹⁸ kâtibi ve sakallı ağaları ¹⁹ vesaire için	10.000
Mîrî bargirlerinin hademe ve sâyisleri için	10.000
	<hr/>
	1.095.000
Kandiye'de ehl-i islâm mekteblerinin masârif-i vakı'aları için	20.000
Humbaracı ²⁰ ve lağımçı ²¹ ve sâ'ire için	150.000
Karantinada müstahdem binden mâ'adâ me'mûrîn için	70.000
Eski bayrak ağaları için	60.000
Subaşılar ile kâtiblerinin ma'âşları	120.000
Girid gümrüklerinde medhalleri olub orada ikâmet iden kisân	50.000
Millet kahyaları ve kavasân ²² ve subaşıları için ta'yinât	140.000
Limanlar tathiri ve senevî her nev masârif-i inşâ'îye için	750.000
	<hr/>
	2.455.000
Arnabud asâkirinden peyder pey Mısır-ı vusta cânibine irsal olduğundan bu cihetle	
Mahiyye ve ta'yinatlarında dâ'ima taksirât bulunduğu bervech-i tahmîn	2.750.000
Bir alay asâkir-i nizâmîyenin mahiyyeleriyle me'kulât ve melbusâtları için	2.500.000
Mora cânibinden zuhûr iden casuslar için tard ve te'bid için mu'ahharen	
Rum milletinden tertîb olunan altmış nefere	75.000
Ba'zı küsûr-u kalîlede vukû'u muhtemel olan sehv ve hata tahminen	145.000
	<hr/>
	7.925.000

¹⁷ Askerlik dairelerinde efrad için tutulan künye defterlerinde "ayrıldı" yerine kullanılır bir tabirdir. M. Zeki Pakalın; *a.g.e.*, c. III, s. 22.

¹⁸ Maliye ve rûsumat idarelerinde defterlerde kayıt işareti olarak kullanılır bir tabirdir. M.Zeki Pakalın; *a.g.e.*, c. I, s. 55.

¹⁹ Muharebede alınan esirlerden yaşlılar hakkında kullanılır bir tabirdir. M.Zeki Pakalın; *a.g.e.*, c. III, s. 97.

²⁰ Yeniçeri teşkilatı zamanında topçu yerine kullanılır bir tabirdir. Bu teşkilat mensupları havan toplarıyla humbara atıkları için bu adı almışlardır. M.Zeki Pakalın; *a.g.e.*, c. I, s. 854. Muharebede düşman üzerine humbara atan havan topunu kullanan asker. Şemsettin Sami; *Kamus-u Türki*, s. 588.

²¹ Kaleleri düşürmek veya düşman ordugahına zarar vermek maksadıyla lağım yapanlar ve bu maksatla yapılan şeyleri köreltmek vazifesiyle mükellef bulunanlar hakkında kullanılır bir tabirdir. M.Zeki Pakalın, *a.g.e.*, c. III, s. 177.

²² Genellikle konsolos ve konsoloshaneleri korumakla görevli olan ve silahlı olan kişilere verilen addır. Geniş bilgi için bkz. M. Zeki Pakalın, *a.g.e.*, c. II s. 215.

(6a) Diğer cânibde mestûr defteri mucibince masârif yekûnune Mustafa Paşa hazretlerinin öteden berü Mısır cânibinden ahz idegeldiği cem'an yirmi altı yük guruş ile asâkir-i muntazamanın kaffe-yi me'kûlât ve melbûsâtları bahası dahi zamm olunduğu takdirde Girid'in akçesinden Mehmed Ali'ye bir temmettu' kalmıyacağı aşikâr olur ve yedide bir alınan tekâlifin onda bir usûlüne tebdîliyle vuku'bulacak tenzilât ile bac nev'inden olan rûsâmatın ref' ve ilgâsı dahi bi'l-icab vâridâtın tedenni ve tenzilini müstevcib olabilür ise ancak ber muktezâ-yı mülkdârı bir hüsn-ü idareye teşebbüs buyrularak ahâlinin i'timât ve emniyetleri istihsâl olunduğu takdirde refah ve sa'âdet hâl-i kaziyyesi zuhûra gelir ve be-lütf ü'l-kerîm âtîde bir taraftan mahsûlâtın tekessürüyle beraber devlet-i Aliyye'nin vâridâtı dahi tezâyüd bulub bir taraftan dahi ahâli ve fukarânın vus'at hâlleri hâsıl olarak artık asâkirin taklîliyle idâre ve masraflarının lüzûm ve ehemmiyetini ta'dîl ider bir millet hüsn-ü idâre ile nazarda bulunmak sa'âdetine mazhar oldukça bir şeye muhtâc olmayarak dâ'imâ nizâm ve âsâyiş-i umûmiyenin muhâfazasını cümleden ziyâde iltizâm ideceği vazihâtdan olub hele bana göre nev'i beşerden bir kavm-i cem'iyyet tenvîre müşâbihdirki meselâ rencide olursa sahibine bile hücum ideceği misüllü bi'l-akis hüsn-ü mu'âmeleye mazhar olduğu takdirde menâfi'inden temettu' olunur.

Menâfi-i umumiye beyânındadır

Mehmed Ali Paşa Girid cezîresinde ibtidâ-yı âvân-ı hükümetde çend sene kadar bâ'zen me'mûlû olarak vukû'a gelen kusurât-ı âmikasının semeresini bez etmiş ise de ancak sonraları ya memâlik-i mezkûre dâ'ire-yi vâsi'a-yı hırs ve tam'ına dâhil olur suretde olmadığın fehm eylediğinden veyahud Girid cezîresi hakkında basîret üzre olan Avrupalı nezdinde meşhûd olabilecek çok şey vücûda getirürüm mutâla'larına zâhib olduğundan her ne sebebe mebni ise kendüsünün sa'y ve gayretine fütûr gelmekle ol vakitden berü dâ'ire-yi umûr ve mesâlihde bir betâ'et hâsıl olarak terakkîde olan germiyet-i sabıkayı ta'hib iden bir nev'i imsâk ve tasarruf usûlü hemân mahv etmek derecesine isâl etmiş idi el-hâsıl bununla beraber Mehmed Ali Paşa Girid cezîresinde pek çok âsâr-ı nafi'a vaz' ve ihdâs idüb ez-cümle Hanya ve Retmo limanları medhallerine sedler inşâsıyla fenarlar vaz'ı ve limanların tathiri ve Kandiyeye etrâfında ve Hanya'nın tarîk-ı cenûbisinde kaldırımlar terfi'i ve Kandiyeye hemân dâhil olmak üzre bir azîm su membâ'nın icrâsı ve sâ'ir bunlar misüllü nice âsâr-ı mühimme ki bunlar Mısır vâlisinin eski gayret ve imâriyesini isbât ider kaldı ki Girid cezîresi Rum fesadından evvel henüz bir fenâ hey'etde bulunarak fesâd-ı mezkûrun âsâr-ı vahîmesi dahi ta'âkkub etmekle Paşa'nın bir müddet her ne kadar sa'y ve ikdâmı zuhûra gelmiş ise de cezîre-yi mezkûrenin ihtiyâcına kâfi olamamışdır imdi buna dâ'ir ma'lûmât ve eskârımı bervech-i icmâl îzah ve beyâna mübâderet ideceğimden el-yevm-i i'nân saltanat-ı seniyye vukûf ve nasfetlerine müsellemlen olan vükelâ-yı i'zâm hazretinin gayret ve hamiyet-i mülkiyelerine rabt-ı i'timâd eylediğim halde rey ve mütâla'a-yı âcizânemi telakki-yi bi'l-kabûl buyurarak Girid cezîresinin sa'âdet hâliyle şân-ı saltanat-ı seniyyenin tezâyüdü da'vâtına an samimü'l-kalb-i medârım olduğunu i'tirâf buyurmalarını me'mûl iderim. (6b)

Tarîk-i caddeler beyânındadır

Eğer çi Girid cezîresinde Venediklü tarafından sevâhilde müte'addid kal'alar ve kemerler ve limanlar için sedler ve fenârlar vaz' olunarak el-haletü hazîhi âsâr-ı hasenesi meşhûd ise de millet-i mezkûre dahil-i memâlikde tarikler tesviyesine muvaffak olamayub ve memâlik-i mezkûrenin minel-kadîm tarîklerde fenâ ve su'ûbetlü olduğundan mâ'ada el-haletü hazîhi ba'zan bütün bütün mürûr ve ubûr olunamamak derecesine varmakda ve halbuki emr-i muvâsele emr-i ticâretin ruhu ve ticâret dahi Girid'in muhtâcü'l-behiyyesi olub ancak

yolların fenâlığı cihetiyle be-her kış bir takım beliye ve su'ûbât zuhûra gelerek her nev' eşyanın ve ale'l-husus ol havâlinin mahsulât-ı asliyesinden olarak mevsim-i şitâda dahi ihrâc olunmakta olan zeyt yağının nakline mâni' olmakda ve bu cihetle ahâli-yi kura ekseriyâ zirâ'atlerinin mahsulünü çarşu ve bâzarlara nakl idemeyerek layıkıyla satamadıklarından senevî muhtâc oldukları akvât-ı zarûriyelerini tedârike adîmü'l-iktidâr olmalarıyla halleri perişân ve ye's ve hirmân ile ah ü figân itmekden gayrı çareleri kalmadığı nümâyândır binâberîn yollara eşedd-i ihtiyâc der-kâr ise de buna mübâşeret dahi ol kadar düşvâr görüldüğünden saltanat-ı seniyye bu emre şu aralık teşebbüs buyuramayacağı ve ale'l-husus evvel be evvel Girid'in sâ'ir yarelerinin iltiyâmı kaziyyesini buna takdîm buyuracağı meczûmum olmağla ancak saltanat-ı seniyyenin bir akçe masârifî olmayarak yalnız bir ruhsat-ı âlisini ricâ eylediğim halde bir madde arz ve teklifine cür'et ideceğim şöyle ki Girid cezîresinde farazâ tahmin idbildiğim iki yüz bin nüfusun südüsü erkek olarak on beş yaşından altmış yaşına kadar işe güce yarar otuz yedi bin adem dimek olacağından bunlar asıl yerlü veyahud değil ise Rum fesadından ol emlâk ve arâziye mutasarrıf olmak hasebiyle virgü veren mestûr bulunarak cümlesi Girid ahâlisinden buldukları halde ber vech-i âti arz ve teklif ideceğim madde-yi zaruriyeye evvela taraf-ı saltanat-ı seniyyeden tahsîn ve kabul buyurularak cezîre-yi mezkûre meclislerine havâle buyuruldukda orada dahi kezalik kabul ve tervîc olunacağından aslâ şübhem olmayub meselâ bâlâda tahmîn olunan otuz yedi bin nüfûsdan her ferd fakat beş altı sene müddet için beher senenin sekizer gününü ta'ahhüd birle bunlardan zengin veyâhud ticâretle meşgûl olub da bi'n-nefs işlemeğe vakti veya kudreti olmayanlar müte'ahhid olacağı sekiz günün ücretini meclislerin rey ve ma'rife-tiyle paşanın nezâret-i umûmiyesi tahtında bulunacak bir me'mûriyet-i mahsûsaya tevdi' olunan sanduğ-u mahsusa i'tâ ve teslim itmek ve bi'n-hefs işlemek murâd idenler dahi muhayyer olmak üzere iş bu otuz yedi bin âdem senede sekiz günden üç yüz bin güne bâliğ olan müddeti iktizâ iden tarîklerin tesviye ve küşâdına çalışdıkları ve lâyıkiyle nezâretine ihtimâm ve dikkat ve husûsan senîn-i müte'addide esnâsında devâma niyet olunduğu halde haylice maslahat görüleceği vazîhatdan olmağla işte ol vakit nakl-i eşyâ ve muvâsala tarîkleri küşâd olunarak ticârete bir suhûlet gelüp menâfi'-i külliye hâsıl olacağından başka hele devlet-i Aliyye orada bulunan asâkirinin bir mahallden âher mahalle sür'at-i nakl ve îsâline destres olmak misüllü husûle gelecek fevâ'idi bayağı menâfi'-i sâ'ireye tercih iderim.

Köprüler beyânındadır

Mevcut olan köprülerin ta'miri husûsuna dahi taraf-ı saltanat-ı seniyyeden himmet buyurulmak münâsibdir zikr olunan köprülerden ba'zılarının hey'et-i hâliyeleri pek uygunsuz olarak bir takım kaza ve beliye vuku'una bâ'is olub yani beher sene mevsim-i şitâda râki-ben nehirleri ubûra mecbûr olan (7a) eşhâsın behemehâl bir kaç gark ve telef olmaktadır benim ma'lûmum olan dört aded köprülerin ikisi zararsızca olub ancak sâ'ir meçhûlüm olan mahallerde ta'miri ehemm olanlar mevcûd olabileceğinden her ne hâl ise bu husûsa saltanat-ı seniyye Girid ahâlisine mu'avenetini bî-dirig buyuracağı memûlumdür.

Mektebler beyânındadır

Mehmed Ali Paşa def'a-yı evvelî olarak Girid'de bi'l-vürûd hîn-i avdetinde cezîre-yi mezkûrede bir eser bırakmak ve kendi masârifîyle idâre olunmak üzere ehl-i islâm ve Rum-lar için başka başka iki mekteb inşa olunmasını murâd itmiş ve bu maslahata beni dahi me'mûr etmekle ol vechle işe mübâşeret olunarak nısfî mertebesi vücûda gelmiş iken Rum-lar bilâ-şübhe tahrîk ve ifsâd olunduklarından elbette bu mekteblerin inşâsından murâd-ı mücerred asâkir-i Mısıriyye'nin zabitân ve rü'esâsı buradan tedârik idecekler diyerek açık-

dan gûftegû neşrine başlamalarıyla ol vakit Mehmet Ali bu muhâlefet-i acibeden dilgîr ve mütehâyîr olarak İskenderiye'ye avdet ve bir dahî Girid ceziresinin ta'allimât-ı umûmiyesini der-hâtır etmemiş idi ancak muvâhharen Mustafa Paşa hazretlerinin iltimâslarıyla ehl-i islâm için Kandiyе'de bir mazbûtça mekteb te'sîs olunub masârif-i vâkı'ası sâlifü'z-zikr defterde gösterildiği vechle pek mu'tedil olacağından mekteb-i mezkûrun ibkâsını saltanat-ı seniyyeden niyâz ve istidâ'ya me'mûr olduğundan başka çünkü Rumlar harekât-ı sâbıkaları-na nâdim ve pişmân olarak bir az müddetten berü vaz' etmiş oldukları mekteblerinin varidâtı derece-yi kifâyede olmadığından lâyıkıyla idâre olunamamasıyla bunlara dahi senevî cânib-i hazîne-yi celileden on, onbeş bin guruş kadar bir i'âne buyurulması niyazına cesaret iderim.

Ehl-i islâm emvâl-i eytâmılarına mahsûs olan sanduğun beyânındadır

Girid cezîresinde yerlû ve gerek misâfir ehl-i islâmdan biri fevt oldukda veresesinden rüşdünü isbât edenler hisse-yi irsiyelerini aldıktan sonra sagîr bulunan eytâm için vali-yi memleket tarafından me'mûrlar nasb olunarak bunların umûrlarını tesviye ve tanzîm iderler ve mebâlig-i mevcûdelerini eytâm sanduğu nâmıyla tahsîs olunan sanduğa vaz' iderler ve bu hususun idâre ve nezâreti memleket vücûhundan iki kimtesneye hâkim ve vali ve meclis taraflarından ihâle olunmağla eğer hisse-yi irsiye nakid ise bir muteber mahalle murâbehe i'tâ olunub nakd olmayub da emlak-i gayr-ı menkûle makûlesinden ibâret ise ya icâr iderler veyahud işledirler ber-muktezâ-yı insâniyet iş bu vaz'-ı cedid-i müstahsen hükkâm ve zâbitân-ı memleket taraflarından dikkat-i kâmile ile nezâret olunması cihetiyle bir takım sıbyân mal mevruslarının temettu'âtından ta'ayyüş iderek ba'dehu sinn-i bülûğ ve rüşde bâliğ olduklarında yoliyle harc ve sarf idüb bir takım zarûret ve fakr halden kendülerini tahlis idebilirler.

Kandiyе şehrine icrâ olunacak suyun beyânındadır

Kandiyе'de ekseriyâ mevsim-i sayfde suyun killeti der-kâr ve suyun bir makûle memâlik-i harrede vücudû ise ahâlinin her halde bâ'is-i hayatları olacağı bedîdâr olub ve şehirden biraz mesâfe mahalde bir güzel su menba'ı mevcûd ise de icrâsı için vaz' ve te'sîsi lazımgelân bendlerin tâ şehre kadar mesârif-i inşâ'iyeleri mebâlig-i külliyeye muhâc olduğundan (7b) her bâr mübâşeretine su'ûbât-ı mütenevvi'a mâni' olub fakat Mehmet Ali Paşa Girid'e ikinci defa vürûdunda ma-yı mezkûrun icrâsını murâd itmekle ol vakit kendü masârifıyla işe mübâşeret olunmuş olmağla zannıma göre şimdi hayli ilerülemiştir binâberîn iş bu emr-i mühimmin icrâsına müdâvemet olunmak husûsuna saltanat-ı seniyyenin himmet buyurmasını bi'l-cümle ahâli tarafından ricâ ve istidâya me'mur oldum.

Netice mütâla'ât-ı âcizânem

Tahmîni gösterilen irâd ve masraf defteri mucibince bir sene-yi kâmilede vâridâtın masârifî bir milyonu tecâvüz eylediği meşhûd olub ancak taraf-ı saltanat-ı seniyyeden Mustafa Paşa hazretlerine tahsîs ve tensîb buyurulacak ma'âş ile asâkir-i nizâmiyenin me'kulât ve melbusâtlarının bahâsı dahi zamm olunduğu takdirde vâridâtda külli noksan zuhûra geleceği vazıhattandır.

Türk Tarih Kurumu

Handwritten notes at the top of the page, including the number '7' and some illegible script.

Main body of handwritten text, starting with 'سایه ای کرم...' and continuing with several lines of script.

A collection of handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including names like 'محمد...', 'علی...', and 'علی...'

وزاری عظیم فیروزخان زنده مغربه محترم ایل کریم جانبه عظیمه و محموده ایسه اولده سعادتمند اولدو
افندی بیج کریمان صوره اجرای مغربه دانا انازه شفا کجه سیدر

برومالیه صفای مغربی اوزره داکب الایمن محمد بریده سفینه سیله در سعادتمند اولدو دادمه بیه کون کوب
چنبره سنه مواصله ایوب طوغری سوره لمانه داهله نکراناز اولدو فلک کونک نرداسم بازا برسی کون کوب
والیس عظمی کونک مصطفی بانا عظمی طرفنده سنی سارا ایلیق ناین ضلیل بیج ایلر جانده ره بیغم محمد فوشندی
برومالیه دعوه کلوب اینه صالح کون فوشندیس سومالیه رسینه مذکوره فورا ایق داروقی ایلیق اوزون
حاج سنی سارا ایله طرفنده کونده بلون آنله سوزا ایلر لمانه نرلوت بر محمد سرعه سافده واقع جانبده
عظیمه اولدو مملکه تقیه نرین مجلس اخصاس ایلر دعوت مملکه استیضاله کلمسه و نلمه قوسنه و صومالیه نلمه
اولده روس بیج طوب انتمه و طوغری کریمان سینه دار لوب کور بیلدکون حکم نیه اولدو فونا عده
اولدو بوم نرور رسم فرسخ امدی با اقر سینه فایده بیغم فوشندیس جمله کلوب کوجر عده اولدو
سنی سارا ایله طوغری دعوه اولدو ناز عظیمه ایلیق حبه مونا نرین سینه ایلیق اولدو انازه اولدو ایلیق
رسنه تقیم ایله عطا دین سارا ایله دهن بعد الطالع رسم دهنه واقیاری سانا انازه اولدو ایلیق
مغربه امر عباسی ایلر مشورعت با دهن فضا برکه کور ایق استیکه ناز آنلر دهن انازه اولدو ایلیق
ایلیق بیلکه اوزره بیکر فتم دیرلر دهن نکرده دهن بیغم کون مذکوره دهر سومالیه طرفنده سنی
فرمانده عت نرجه استیضال اولدو زهونله فوشنت اولدو اقتضا ابره جکه داز ره انازه نر انازه تقیم
اولدو فوشنده برومالیه کورده نرین با ایلیق م دول فوشندیس کورب دهرینه رسن اجرا اولدو ایلیق
رسنه بریده کلوب نطقا فرمانده عت با کوشور کور باربر اولدو ایلیق ایلیق درجه ایلیق و فوشندیس
بوم دهر ایلیق ایلیق کوندر برومالیق نرین و فوشندیس اوزره ایلیق فوشنده سنی سارا ایلیق
فوشنده فوشندیس ایلیق نظام عسکری دهرلنده دهر ایلیق اسلام ده عابا و زکوردات دهنه کور فوشندیس
بیلکه ایلیق عاده برومالیه یاده اولدو کال اواب و تقیم ایلیق عت با ایلیق برابری فوشنده فوشندیس

دین ابولوت و رسم البسر لریله بانق براب لکلام بوشنک قوناغده و صولدنن بیک طاشنده ارمعش بار اوله
کدوسس بالیقچیل بوشی مسالیه اعطا وارلدن او بویب باشه قوبدن نظرکه و غیر مجلس بوشه بعضی افجه و ریا
اوزبلد ابله نرکت و مذهبیه بعضی جملیه اعتقاد و اشعه لهن مقاصب بوشولله مستبرک نشانه بوشن
عاجده عودیده بوشی مسالیه ایلاک کرده تعلیمه و مفید فزاینه دین زنج اولدومه بیه برورملیلن تعلیم اولد
دروال اماره جملیلرک فله بوشی در طایفه و فله لره بوشه معیار ایلدی ایله بوشی برینه برورملیلرک
نیه ایسه لهن کبیر سجاه جملیلرک در عقاب بکرمی بوشه طبیب ایاضیکه اظراسه در یارما فلتسه بوشی
اقلای و سکه اوزبلد ابله الحمد لله الله بزه بکون کوسئوی دهرن افراط سرور لرنده اعلیه رده بوشی
و فیه لیه ایله عظیم رعلمه اوشه و انک اورننه برورملیلرک و نوسلوسلرک و دوج مملکه و بابا اسلام ایلرک
ضابطان دراز کوس خلقی اولرنده دین رسم بوشن و نهین اجدان فلتسه در فراموشی مسالیه طرف در لیه
کمال عبودیت و اطاعتی اظیار مرفوض برورملیلرک اولمیه فزناغده کایب بعضه کون چه کده عکله
برورملیلرک مسالیه مه بعد البسر بعضه انسا ایلمس بوشن اوله بعضی افاده ایله بوشی مسالیه
استیول مجموعی البسر اولدین برورملیلرک زباده البسر ایلمس برورمیلرک حال بوشی البس مسالیه
برورملیلرک دین بول اولدومه بانق بوشه البسر به رفاهه ایسه و برجه حنیض و فونوره دین استیول البس
بجسه در عقاب برورمیلرک طبع کبیر کبیرنیه فلتسه و نیرجه و دجه دین نظام برورمیلرک کده بویه بوشه
دار کبیر فدر بوشی اولدومه برسه سوالی کسب ایلمس اولدینینه برورمیلرک اطاعت و عبودیتی تا سا فلتسه بوشی
والبسر استیول ابله افالیج کوسئولک دین دولتیه برورمیلرک اطفال و جودتی تا سا فلتسه بوشی
استیول مملکت کوزلک ره دار سزوره واقع جنتلک دین تا سا ایلمک باده ایملرک برابر کوشن ایلمس
دین مسالیه دین بول ایملرک بلرجه قالیق تا سا سزوری کوزلک از سزورم کده فلتسه دین کیدیلوب
ایلمسه و برورملیلرک بالاسیه بوشی مسالیه جیزیه کبیره و ایتم معبره فلتسه دین بول ایلمس
ره چه دینک بوشه رنگه دین بیه ایلمس کوزل اولدورم دیکره بوشی مسالیه بوشن و پانزده

هاد طرف سلطنت سیدوہ نشانہ والیہ کلمہ لکھنے شہر عسکر نشانہ بیضا رنگ نیک
 بخشش برش اولو اندہ شالکالی در سعادندہ نشانہ والیہ کلمہ جملہ آثار مصریہ با کھو و سبک لکرم
 و عکس موجودہ کدخی مقدار معلوم اولد بقیہ اندک رضی دفر لری بوزن صکرہ بارز اول
 ابرم جہیلکہ در سعاد کون تو جید انور و اصل نغزہ نگوہ اجلا اولو زایم اولو اولو اولو
 اعدا و اجرا اولو اولو اولو بر قطعه نغزہ دفری کوند لسی و جزیرہ مزبورہ نیک جسمی رمعالج اولو
 کون جہیلہ دانی در سعاد اولو مخابره اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 بہرہ اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 مقلد کاد لک کلید خارج در عقب درونہ بر ایکی یوز نغزہ ایکی ارباب و اعزام اولو اولو رضی اسبب
 استحصال فلانہ اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 کور مدعا اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 اولو رضی اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 تحقیق اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 و کندی کون اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 کذبہ اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 طرفہ رضی زانہ اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 صدقہ اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 زیادہ نطف و عطفہ شہانہ نظر اولو رضی دیک مزبور کور اولو اولو اولو اولو
 بیدریغ و اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو اولو
 اعدا لکھی اولو رضی مسارا اولو مقام والی حصار عظام اولو اولو اولو اولو اولو
 مزبورہ بہ وصول النین بازار کون بہ سقیمہ مذکورہ بہ راکب اولو اولو اولو اولو اولو
 وصلہ وصال عین سلطنت سیدوہ صیہ سالی دقت لکھی بر اولو اولو اولو اولو اولو

کربه جزیره سنده اسامی و اسامی خاصه نامی و سینه سنه اولی ای اولاد دریم طایفه سنه حقیقی
 انصاف و طاعتی استحصالی ضمنه جزیره مذکوره نیک بر صورت استثنای ایل اداره سی
 اوقضای صادر اولوب شویله جزیره مذکوره رعایای اوله سنه سنه سوم سنه اوله سنه
 لکم نهجه ای اولاد بر ناملر طرفه لاما تمیزیک و اعراض و نیک سنه نوز کرمی بر ناملر
 عذر اوقضای شریح ایل تحصیل سربسنت و استعلاک ایل و نوا هسنه بر ناملر
 حاصلی جزیره مذکور جزیره سینه ایل بر ناملر مالکی سنه سنه بله ناملر مالک مذکوره ناملر
 فراموشی مشایر سنده اولوب و انما کورلی ارکده بر ناملر سربسنت و سینه ناملر ای اولاد طرفه
 کورده انقار افکار سربسنت اولمده اولوب بر ناملر جزیره مذکور رعایای ناملر
 راجیه ایل انقار اولمده کلیمده اسامی احوالدری ایلیج بر ناملر دوام اولمده اولمده سربسنت
 و الحاله هسنه کورنار اولمده ای سوال شوشه و ناملر جزیره بر سینه سنه سنه اولمده سنه
 سنه اولمده بر ناملر جزیره کورده اولمده سنه ناملر افات ایلرک، کلیمه کورمسی و ناملر
 کسب و قوی و معلوم ناملر ای سوال مذکوره ناملر سعادت حاله ناملر کورده کورده اولمده
 بر ناملر: حقیقیه تحصیل ایتمس اولمده انما ایلر بیایوم بنا بریه اسلام در رعایا اولمده کورده اولمده

Türk Tarih

کرب جزیره سی کنه سنک رفاد مال وارامع بال و اسنه استاری قضیه سنک براساسی قوی اوردی
 وضع و تأسیس کرب بکوه ایلدولدیجورده ایشو ایکی نصف کنه ناک بربریلد ایشو و انقاد ایلدی
 غیری طریقه نوز شاهده ایله مم و بیلدیله براتحاد و مال اولدیله هرجه نیش اولسه
 بیصل اولوب و اشق کیه و نفسانیتا شریکی حالده اگر کرب نکیله اولدی ایکی تیره تیره
 مظهر اولدیله نیش بر ایست کتاب نیشول سنک و ادوات شخا و نکا زاری کار که تأثیر اولدیله
 ایشو نیشور: قضیه و سنک اولدیله ایلدیله نیشا عظیمه سباشت اولدیله لایه و نه دیوار اولدیله
 طرف سلطنت سینه بر لایحه قضیه و مظهر مظهر با شاطیله نیشو قسوی قسوی ایشو اولدیله
 ایشو سنک مظهرک مخرج اولدیله کاف: ایضا حیات طرف شایله ایشو شعاع سوره اولدیله
 اولدیله مظهرک شوقه سنک دائره بینه معلوماتک تحریر و سینه اولدیله قوای مستدر اولدیله
 بعضی ایضا حیاتک بومله ذکر و قضیه نیشو اولدیله
 اولدیله عمومی یا سنک در

اولدیله کرب جزیره سنک الهالی سنک: مظهری ایلدیله سنک مجبسی موجود اولوب بوندلیری
 قانیه و دیگر قانیه و ایشو مظهر سنک در لایحه نیشو و انما مظهر طرف سنک
 مظهر اولوب و بوندلیری مظهر سنک بوندلیری اولدیله ایشو مظهر اولدیله
 و بانفرد جنسی بوندلیری مظهر سنک و ایشو مظهر ایلا مظهر اولدیله مظهر سنک
 اولدیله مظهر قانیه ایضا مظهر سنک اسلام و رعایا لایحه مظهر سنک ایشو مظهر اولدیله
 جزیره: مذکور سنک ایکی سنک سنک مظهر سنک و بوندلیری ایضا مظهر سنک ایشو مظهر اولدیله
 مستدری مظهر اولدیله مظهر ایکی ایشو مظهر سنک مظهر سنک بوندلیری اولدیله سنک لایحه
 ایشو مظهر و ایندی مظهر ایضا مظهر سنک مظهر سنک مظهر سنک مظهر سنک مظهر سنک

و اعضای رفود یکی صنف اولوب صنف اول بالکله اهل اسلام خانجان و کشی نادر لرزن
 و صنف ثانی و فی شلا سفاکیا و فی کسی کبی اهلایی شمول اولاد مملوده آفتاب و ارسال
 اوظاف اسلام و رعایا و کلبه لرزن مرند و بود بود مرکب اولاد مجامع سید مساق و سید
 و سواد میراثیه مشاهیر اولیایه کاذا مصطفی قطع درویش و کافه اهل صنف لایق اولاد
 مسافح ملکیه در مصالح دینیه و کما فی حق در نظارت ایدرک و اعضای مذکور هر کشتی صنف
 و صنف اول و سواد سواد نای و حکمه و فرقه طریقه حقوق مشترک اولاد اولوب فرضا پادشاه
 و صنفی آراد فرجه اولاد اکثریت لسانی غالب اولاد حکمی اجرائیه و فی بر حضوره سید مجامع
 بر طایفه و فی عاداتا امضایه فرقی بر فرقه صوفیه بودند غیر مستقیم اولاد اجزای و صنف درویش
 ایدرک اجماعه و فی طایفه موقوف اولاد کتوله زلفیا منوع اولاد مجازت به کتوله بی بدقول
 ایتیم اولاد در حال ریاسته عزل ایل صبه الفا ایتیم برید به صفا قانون هر کتوله
 صفت ایتیم بود کبی ایتیم بر رفته اسلام و و اعضای مجامع بری حکم اولاد بر نظریه ایل
 بر صفا سید قبله ایتیم مرکز اعضای بر نظریه مجامع جنب اولاد با لحاک مجامع اولاد و ایتیم
 اولاد در صنف یکی ای حکم مجامع اولاد انتقاد آرا ایل حکم ایتیم شاهده ایتیم که بر صفت
 اولاد مجامع صنف یکی مرکز لایقده ایتیم لایق نظامات مکتوبه بر نظریه یکی مرکز اولاد بر صنف یکی
 اعضای مجامع صنف یکی معاش اولاد هم مجامع همه فرمانات مکتوبه سید ام اولاد و بر صنف
 بر صنف یکی بر صنف یکی شغری بر صنف یکی بر صنف یکی بر صنف یکی بر صنف یکی بر صنف یکی
 معدود اولاد اعضای صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی
 اعضا بر صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی
 سبب ایتیم حاکم بود و بر صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی در صنف یکی
 کدی مصالح مخصوص لرزن بودند و فی کتوله ایتیم اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد
 و شکر اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد

مشغول کرد که به قاضی لایحه مدعیان بدهد صادر کند. اجازت منعی و غیره باید بکلی از کار
دور یکی مدعی نصب اخطار و کیلید شده باشد. مجازه تا بعد از اتمام ابرام بعد از
پروا صورت لغو اولاد از اهل اینک انتخابه بهر یکی سزود بر که نصب اولاد و اهل آنکه در
مشغول اولاد را بر اول وقت فقط انتخابی سزایه برابر تجزیه اولاد از اقسای صادره
بصورت اهالی بی به قاضی تأیید اید بهکنند بقیه برگزیده انتخاب اخطار طلب و کیلید
کنند بقیه انتخاب اینک رضایه سزایه اولاد مجرد و غیره تا بعد از اتمام
باعتاد حکم فرموده منع اید حقوق اهالی بی و بقید محافظه اینها بکلی انتخاب
و کیلید قبول اولاد یعنی دانا فقط ایند تا در یکی مجلس اصول و ایند تا فقره اهل دانا
اعضای مجلس سزایه بر وجه سزایه عرصه و احوال به بقدر اطلب مدعی و مدعی علیه
مخالفه و کارگری علناً سماع اولاد از اجاب و اقسای به قاضی و بقسطاً و ایند
الیصل امور و صالحان زوجه اگر چه اعضای مجلس بر علم و کفایت اید اولاد و غیره
برازنده صادر عدل و مفایند خروج از این اعداف اید بر سندان که در عرصه اولاد
لازم کند که طریلان اصول بود که اولاد مدعی بر ضمای یا سزایه تقسیم اید و غیره
بر سزایه سزایه اجود ایزد قائم از ضمای اید بر ضمای و تقسیم اید یا سزایه
دوای بر سزایه سزایه ضمای و ضمای و این و این اولاد مجلس سزایه تقسیم اید که
دوای اولاد در کرسی مجلس اولاد اولاد که در تقسیم اخطار و سزایه بلاندر
قبول اید مجلس با سزایه اید بر مدعی و ضمای مجلس عرصه و تقسیم اید
مادان که سزایه اید بعد سزایه سزایه بر تقسیم اید که در سزایه سزایه

تجزیه اوله نوج مسوع اولیب، وکذلک باجله دفر عیولود نما مهمات واسله واسیره ضبط
 و عیبه اولمفلد کرک حکامه وکرک مدعی و بیع علیه کلام سا بقدری انکار ایدر نزل
 دکافه اعلانات و مراسلات ایکی صنفده عبارت اولاد، اعضای مجلس طرفه نزل
 تمهیر اولاد، بعد یا تانک بولمیشی محله ارسال افتر یا تا طرفه دهمی وقتله
 اولمفلد، هرکه اعترافه نیاید بر ماده اوله بلی حادو طرفه تمهیر اولاد شمه قدر
 مصره جانبیه ارسال و ایصال اولمفلده ایدی و اگر یا تا اوله بلیه مجلسه ده وارد اولاد
 اعلاندرد بر اولمفلد شئی مشاهده ایدر مصممک بکیده مجلسه در بیاد و طالع اولمفلد
 اعلام سنه حقی دارا ایدر مجلسه دهمی یا تانک اعترافه نایجاسی دفر عیبه حکم اولمفلد
 فتح و ابطال ایتماک مقصد لرد بودن اکلان شیلاد کیرد هیچ بکنه انجری ایلدونه افاضه الیاسب
 و اعفای اولاد الحاصل یا تانک تا اکلان کوبک بر مکره و اربحه هر ذریه فخره مجلسه ایدر
 بر نظارت شترک موجوددر یا تا صفیری برقیض مجسی وضع و افتر شئی مراد ایدر صحتی
 کذوری رسی اولمفلده اولاد هر یاده اولمفلد یا تانک و تجویض اهلای مقصدده افتر اولاد
 اولمفلد تانک زوینا و سوبه شئی نصیم ایتندی واقعا بصورت ناسی صنفه بک فانه لور
 بر شئی اولمفلد ایدریم بیزه چون بر مجلس طرفه اولمفلد برقیض بصره لورای لا بقیله نزل
 ایدر ماسی محفوظ اولاد شخصی و امرک نقیضنده افتر اولمفلد بر مجلس علیه اعضا سنک
 بر دعوانک زوینده سبعا حرکت ایتدی مرتب اولاد

Türk

اصول فسطحه عمود بیاچد

کبری جزیره سنک اصحابا فبا سنک تا ویدر جموده صد القدیم موجود اولاده دکنده
اصولی بیخوسر رده لر فزنده رضی ابنا ادرنج ایلم جزیره نکرده کلینده موجود اولاده
جزایر سیه دولدی وعلی المیوض برناد شیدی فترتا تا ویدر اولدیله قبا سنک در دکرده
صبه در افتر قوبله کلیدکنم بوجینه یا کله رعایای دولت علیه سنک فزیر اولدی برقا تا اولاده
بوندر سربت اولاده دولتی عدسه وظاهر سیمه دلفات اولدیله لایسه قسیم یانیا اولدی
مردونیک اصلیه با قیوب اهل دولتی بزره بوز دفع والفا ایتمه والخاله کنه قوبله
ملاوقنیه قصاصی اولوب سانه بالجا بنور ایتمه بیکدی دولت سیمه بیخوسر که قدهسر بونم
دندان سفیده استحکام اولنده ادرک دفع بوجی قلمی اصولی معنی الاجراد واقفا
اعضای مجلس اوزبته حکم ایدر جکری سنک سفده سنک محاکمه در زینده هیچ برقارنه
تاقعدی بوجیه بوندر مامور سنک ایجاب واقفنه سنی دوقدنی تبدیل ایدر
اصلا فسطحه حرکت اتمه

اصول فسطحه عمود بیاچد

کریک امر محافظه بوظار عساکر نظامیه ایله نقلات غیر منتظرده ترکیب اولوب
عساکر نظامیه مجالس بلدونیک اصلا کله نانه اولدیله فقط فزایسز عسکری قانونا رسته
بعضه نقلات علاوه سیه یانیا فزایسز نظامی عومومسی تحسه بر موشیا قانون اوله اولکده
وقیه معالمت عساکر هماده طوبی اربوز نقلاتی اولوب بوندر رضی بوندر بوندر بوندر
بیز حکم در مامور سنک اولوب مرفوردهن اصول دفرا جلدی بقیظی اولفلا بوندر
هم عوزیف و هم کدرنده سنود ایدر بر صورت عجبیه ایله اداره اتمکده در

کتابت سوانح و کالیف باستان

کرب حیرت است و فرود آمدن او در یک روز از دهانه کوهستان در ساحلی علیه اقصای
 صفت آورده و کرب اهل بیست صفت از روی او بود قند و آفات بود و در
 زیر کفزه به صفت اهل بیست و بود تا فری آید ای که در او هم در آردی خانه و در یکی
 از کوه بولور به در آرد وضع افکار همون به ابرج ایضا محمود سندان است
 نیز او کوه سبب الیه شود که در آن در فرود رفته است در سری هوای و در بار
 کربا و فرجه تا می رسم و نام بود فرجه و صفت یکیش در اول کربا بود که می
 اعضای مجلس صفت او در مقاطعات تا کی تا بیاید بر اول کربا در کفزه
 کالیف کفله در آن بود هم با شید ای که کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا
 کالیف صفا کفلی صفت ابرج وضع بر کفزه برین بر علم و خبر این کربا کربا کربا
 اتصال در سال این کفلی صفتان تا طریقه است ایضا تا فرجه اتصال او در
 فقط در کربا به بیضا اولی کربا اگر کالیف فقط ایضا طریقه کربا و عینا و بیضا
 بر توان کربا او ایضا اولی کربا شونده تا فرجه تسلیم الی و در بیضا ایضا اولی
 قید رفت الی و بعد تا طریقه ای که کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا
 علم و دانش ایضا اولی کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا
 با تا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا

دارد از آن صفتی افکار

دارد از آن بر کمال صفت اولی کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا
 اجزا اولی کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا
 و با خود در آن کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا
 و تا صفت کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا کربا

ایضا سینه منور اولان سانی نامه ایچ
حاصلاتک فریضی بیانه در
کیمی حیزه نیک بالیله صافی دانسی کیمون صانیله عیال اولار بیانه استفا
اولن کلیمکنه شایع بکیمه صبر ابرقی کوز سیک و قس و سبایه قس بیان قس
شایدکه هر وقت سیرک سانیله برشی اولرسه اولو کیمی قسید اولور عیال اولور
کونیل یار و کیمت عیالک عیال اولور ایچره اصیان خجاره اصیان و عیال اولور
ولور بریم عیاله بالیله اصیان بکیم بریم مع اولور نوره بیان شرت ایله هر کسی
زک سینه و با نوره عیالیت شه سوز امید اولور هر کیم برده ایله اولور
زار نعلیا بجهت هیچ بکن قسره شکار کن قاز بالاه فصلد دیار اولور که
داران فصلده هیچ برده ایله قسره اولور برون ندر و قسره هیچ بر کیمه قسره
صیبه و سوز اولور انکار دار اولور جمله بکیمک انقاد و عیال اولور اولور
بصورتک حصول قسره و سازه برون قسره و سازه قسره قسره قسره

Türk

برسد و فساد ارتکابی دهان باز و صمد بنام اولاد هر یک مجلسک رضای و بیاناتک و رضی
اولاد نجه بر کله دلور اولاد غرضی اولوسه اصل اولاد بر کتینه و هسانیلان ایشادین
حاصل اولاد و با خود نفساً تحصیل ایشاد مبالغه رضی جزیره نیک مبالغه بر به سنه
صرف اولاد کل کتینه بوجیهه جزیره در نفورک اصل صبی و تظیی غیر اولادین
صورتیه امور ماله ده بر دور دانی حاصل اولاد و جزیره در جزئی بر مقدارش بولسنه بیل
حافظی بظرف صراف باقی دور و نسیم اولاد نه تا بیه ایدر بیلور رضی هر کوره نجه دور
عارضه سنک و غیره صراف موقوفه کنی بوم صمد و غنمه موجود اولاد نفورک حال
و کتینی سببه فائز نیک دیوانه ناطق و بوجیهه رضی مجلسه عرصه و کتینه مجبور در
الصلی جزیره نیک دلور باره رضی ضمایع اولاد اصول مذکوره ایله زوره بر رضی لوران
معلوم اولاد بنا بر به کتب جزیره سنه امور ماله نیک برید باشا باشا اداره اولاد هر یک
موضوع اولاد اصول و نظارت و نظارت موقوفه ایشاد ایشاد ایدرم و هر یک امر اولاد
صمد اداره سنه شریف اعظم مطلقاً دفاتر و قیودانک منظم و رضی اولی ایدرم
و بوجیهه کتب جزیره سنه کما بقیض رضی الامر بر رضی عهد نیک معلوم و مسلم اولاد

باج تعبیه اولاد و سربا نیک در

کتاب جزیره سنه باجم الامه صمد القدر موقوفه اولاد فقط بکله مجلسک مخصوص اولاد شهر فوارزه
افند و تحصیل اولاد در نالیک بوسراک رضی بولور لایم ایله رضی اصول غیر موقوفه
انصافه بالکس قلم اولاد شهر مذکوره اساساً سنه و ناه اولاد موقوفه ماعدا تحصیل
د بیایه رضی اولاد موقوفه کلور موقوفه رضی هر یک رضی نیک موقوفه باشد هر یک

بعضاً مشهوره اولیئہ کرم بودہ در نکلہ برانہ ایک کتم آئینہ بریانید سواد لندہ
بر طاقم مجازات و فسادات ارتکابہ بسات اید کلوزنہ اگر بعد مدت تاویب و مجازات
قدیم او شریح اید بن بر لادنہ جنت اولیئہ کرم انار دنیوی جہد و تکلہ در لندہ
بفکال اید لاف سولت سیدہ بر نوع رسوماتک سانه مملکہ دلع و الفکال لندہ بر طاقم
الہلا بر اصولک کیر جیزوسی صفہ رضی شولی رسول و مجرم اولیئہ کرم اتق
بر بابج قییمی ماہ سندنہ نکود ایدہ مجازات طلبینہ نکات ایتکلکم ایضا ایتہ

مکملہ بیانہ در

بوفارده ذکر و بیانہ اولیئہ کرم امور دینیہ و مواد ایتہ در ماعدالاف و صالح
مجلسدہ رؤیت اولیئہ کرم معلوم اولیئہ کرم امور دینیہ بر دائرہ بر ماہ شکلہ اولیئہ کرم
قاضی سلکت معنی و سار علمانک معاونت مشکر لید فضل در رؤیت ایدہ
اگر صحت میدانہ دائرہ برشی ایدہ قاضی بر بعضا و نسام با شریک کاتبی موقیدہ شرعاً
رؤیت ایدہ بر اعضای مجلسدہ بر اسلام ایدہ بر نوع ایکی نفر ملت و کیدری
حاضر بلارہ در فیر وادرا کلری مرتبہ لای و فاضلہ لری سربانک استقامت ایدہ اولیئہ کرم
بر صورت الحالی بر فاندہ فی تأسیہ ایتکلہ در قاضی سارہ سواد لندہ
سیریدہ مؤلف اولیئہ کرم امور شرعیہ در ماسن اولادہ فیزینہ بر عامہ در

روم بيفوروسك قكوسى يانته در

اسلام بيشه د واقع اولهين نسله ايكي دم بيشه بر مسله وينه نخت ايكره بالكر كزي
مئلدى و كبلدننه بريد روم بيفوروسك كونه بولم ارنه و صندنك الهينه كوره كاه يانته
سنت بر مبلت و كاه بالكر بيفوروسك حضورنك فصل دعوا افته

بهوي خا خاسنك حكومتى يانته در

كذلك ايكي بهوي بيشه در قوعبولاد سنن ديننك قطع درونى خا خاسدى معرفت
اجرا اولم ابرم اسلامن و با خود رومنه بر و كين دهن حاضر بولارده كزي اي و بلا اولان
ايد ايتك رومور

نتيجه

اشيو ايج نوع محكوره حكاسك واجب نعال نظرلرمن صرف ابله مسدوا استفانننك
نابيه و نعلدى مطلب الهميه و انما اهالك هفنه مهم اولارده اكثرنا قوعبولاد رنن نايك
صل درونى اجرده ذكر افته محكوره زياده معلانامو حكام موجود اولنن عميرم القليب
نمنن ابرم و بره نلا خانه كين بر مملك قاضيه ماهيه فقط بيك بيك ايجو نمورس
معا س و بر بركننه تفسيح و نظامى بيك شكل اولارده نكور اولهين احكام شرعيه نك
اجز سنه ضرورته در عيار اولورده اجرالو از نكايه ننجاسه اولماسى مطلب اولهين عاده
معاشه ضم اولمونه قضاي عادنن بولرلنن صها وقايه افلا و بيايه ابرم

دستم فریج بیاندو در

یک سکریر او نوز نه عبور سنده دول ننه: سفندک کبر جزیدی روی رویدر دایع اولاد
تبریا ندره روضه ناک در لوجه سرقرمدان یا تبیین بالمکاد ایلدی دینا نوز سولادی
سعدی یا ناک نوز بریه تسلیم بره داره انقباض دخی ایلدی بیاد و ناکید اولنقله
رومدرد اولر بیله اظهار انقباض ایدیلر. اولوقته روضه بی با شاقو بیله مقدماتی بیله
سکره سی نوزله قنار نوز ایدیلر با شاقو بیله بر مقادله سندی عقدی مکالمه سندی ایدیلر
دول لکلمه به روضه اولر دو کلمه بیله رد سندی کبرک ماده اساسی طرفین
نامه التماسی رو مدلاقیته جزیه ناک کلیاً دخی لوقته الحاح واسعه اوستی ابرم
ساعده اولنبردو فقط دوم نساوتی اول اصناف ننه احتیاطیله در در سکر
داوده الکیشر عمروشده و تفسیر اولر کلامه جزیه سوباننک قنات مقصدی تابیلا
ضم اولنقله شطری قزلبک اولمشدی سندن قدر اولر رسومات مذکوره ناک نوز
اولا برود ایشلر ابرم انجمن اولر و آخر نوزر بجه بود معاف اولر ایش قلمدن
اسما ایشلر شوقه که خراجی ناز اولر دفع اولر سرقرمدان اولنده جزیه نوزیلده
دوره کلوه هر کات ظمیر نوز در عما بانک لمر زهدی اولر جزیه نوز اولر ایلر سارو
طلنیز جزیه اولر نمناء کاغه نصیب بیله اظهار اولر تحقیر نوز کتابی روضه اولر

فقط سه روز برکه کربلای در قید لکک اسم و شهرتی بسه جزه دفتر عی
 کشاد اولاده بالا بیاد قلمی اویت در در دسکزداده ایکشتر عمر و ششون
 اداسی لازم کلامه جزه: سنویری نامه اوله در نظرکه از نوگنه طرفه برشی دیناری
 و نظر کرده برانه وقتشرد مالک کمره: شالفا: سار مکلده رض بر عهد اجرا
 اولمغه ایچ بریزه ورت بیج سه مقدم فانیه: عیانه ادر بشه و اونور اویشتر غرضه
 اصناف غنا اعتبار اورد صحیفه جزه تقیر واعطا اونسی بایج در عبلود بر قطعه
 فریاد عاکیشه در دوا ایچلا: عیابای نوزده ایسه نبود بیود جزه ده صافی اولمن
 ایندرو ایچله بو کیفیت مرتوبدی کیکی کچی دکلیه ایچله عورتی اشکاری موی اولها
 بالاوه نکلر سلاسه در مقدار جزیه بنته جزیه در مالک شرفی در یاده ایچله
 ایند بر فضیلت شرفه عمره لاسی بر طرفه واقع ایچله اشکال استی ایچله مشایله
 در طیفی با شانیک ایچله شرفی اوله بی داوه ریزه رعایانک در حال اوله قدری باه کلاه جزیه
 فکله صدفی فضیلتده بالانه فرکتنه در کاره نسبت ایچله اولمن مرتوبدن معلولی اوله
 بر خانه شرفی کدرینه اظهار محبت و انقیاد ایچله بر فتنه: غیبه غمت ایچله شرفه اوله شانیک
 شقیبه شانیک ایچله حقیردی و سرسی اوله ایچله در بره شانیک ایچله شرفی با شانیک
 اوزه ویزه کیر جزه سی مغه جزیه نکلر کلبا رفتی تقصیرت حاله مدایره ایچ
 ایچله شرفی دانما رولون ایچله کینه در و در دغی بوشه هر دو بر دنده وین نظر ایچله حکمیر
 بیجی نامه ایچله کلده شرفه سی کلدی ایچله استغایره کلن مشایله کدره
 رعایای شرفی بوشله اول انانج کور علی در سلطه نسبت اولمغه اولمغه روزه
 از بیود بر جزه ایچله شرفی ایچله فراخ نامیلای شرفی موی اولمغه

کرک رسوما

کبره جزیره سده کرک رسوماته المانته هده اسکی نوزله برصیجه نازله اولمقدود
شوزله کرک زینباغی ایلها بود اولمقدود برصم کوروش رضی تقیبه اولمقدود صابونک
نظارتده بدی غروسیج درینباغ یا غنک مستاسی تقیبه اولمقدود نخبنا سکریمجه دینسنه
در در غروسیج اولمقدود در دینباز ما عدا سار کاف، اشیا شو غونک رایجی اولمقدود
پورده اولمقدود برصم کرک افا اولمقدود اولمقدود بونک لویله صابونک و صابون
بهر نظارت اولمقدود ایکی غروش دیا غنک و صابون بهر مستاسی سده بسج غروش اولمقدود
اطلاع ایدر شوزله معایم اولمقدود کبره جزیره سده کرک ای اولمقدود کلسی اعضاکی شوق اولمقدود
اولمقدود جزیره سده معایم تقیبه اولمقدود وارد اولمقدود فیدر شوزله نظارت اولمقدود
اصلا کورسی وضع بایتمه اولمقدود کرک اولمقدود اولمقدود اولمقدود سانه بیده کلسی
کرک وارد سده بدخلدی انجمن برابره محاسی مدقیله برانج قطع اولمقدود بکوز اولمقدود
برصم دین تقیبه اولمقدود اولمقدود اولمقدود اولمقدود اولمقدود اولمقدود اولمقدود
مقدود سار کللینه نظیفنا نظیم اولمقدود مناسب مطالبه اولمقدود

Türk

امور تجارت بائج در

بند عثمانیه بنده اورسون و کرک بر اصبی تمنا بوینده اورسونه تجاره دارنگوب اربوب
 بیده فار شغلین سید ملکت بولسندره در سباد اوله سباد سنا عات دانما ککر تجاره
 روت اظه ممکه مذکوره نغ اعصای بند عثمانیه در اسلام در عابا و اجنبیه اورسون
 و برنامو به عاقم تجارون مرکب اولار اکتیبا ککر جمع اولار بوندور بوضیذک و از نیک
 تجارت فائز سارنه دغوف و سولمان ارشاده بوسلومان کدورن صبی مدار اولور
 و اعصای مرکز کبیر بلا ساج و کوا کدورن مع اوله ندره بیفضا ایفای روت ایدر
 بطا لعه کک کیر جزیه سی کی حد دانسه مرکز تجارنا اولار بر کله ککر مذکوره نغ صابله
 تشویقه روت عمدتک دغوف کله ای لازمه ندره چونک کرک ناطری قهر و صافله شکر ایدر
 ممکه تجارت بولسندره بیا سته غیر مقصد اوله بنده بیف صامح مذکوره سی بولسندره اهرین
 ابراهیم ایدر حکمدر تجاری ککر جمع اینمکه ایرم بر کیم مخصوص نغیه اولار ندره کیم کوردی
 ادرایه کلیدی و کما مناسب اولور و کک مذکوره نغی بک قردی اوله سنا نغی اتمای
 مباحثه و کما کور تجاره معاونت حکم دوزاری صیقل و قید اینمکه ادره ککر ندره ایچون
 بر کاتب نغیه ادرسی مقصدیه اگر چه برفرت برگونه ندره کرک کاتبی لافسه روت اوله کیم
 وقتین اولشده فالر کک کاتبی ککر مذکوره نغ روت اینمکه قورنوسدنا کیم لار بر نغ
 اولینمک شلا بد سارنده بر بقدر سی اعطای ایدر دغی ممکه اوروب بونوم و کیم اولار
 مبالغ جزیه در سادف اذکر ندرن در کار اولار کاتب معاشی اعطای اظه و اکتیبا ککر
 تجاره جانغ بلایه تجاری شیه قدر بر کوز شکایت و انتقام ایدر مشاعده اینمکه بیف
 بالور ایشو بنم ایدر و اعطای ایدر کیم نغ سولمان دغی این ممکه اوله عقدری جزیه ایرم

دارد	
زین باغی - سومان	۲۵۰۰۰۰
اسفند شوعه دن	۱۷۵۰۰۰
یا سبوه و کتاه نمج و فادنه و فایز نملار حاصلات مشوعه ده	۰۲۵۰۰۰
ایک - سومان	۰۱۵۰۰۰
زجره ده و فایز املکین	۱۶۰۰۰۰
<hr/>	
حاصلات او فادنه	۶۲۵۰۰۰
کوک سومان	۰۲۵۰۰۰
مکوره امر - شریه ده	۱۰۰۰۰۰
الناتین	۰۲۰۰۰۰
ضیه سومان	۰۱۰۰۰۰
قائده ایلار دن	۰۱۰۰۰۰
انفا مفاطه سنه	۰۱۰۰۰۰
مصارف فایز کورتلرکی نملار شوعه دارانه و فایز و فایز نملار حاصلات مشوعه ده	۰۲۰۰۰۰
<hr/>	
	۹۴۵۰۰۰

Türk Tarikatı

	مردودا
مجلس تفتيش نيسيد با الحدا اعضاء زينه معا شديجون	٢٠٠٠٠٠
اسلام در عابا اود متا دكيدنيك معامع و مالتيه لر مجورن	١٤٠٠٠٠
اربع عدد مجلسي كاترينه	٠٦٥٠٠٠
دفتر دار و دروازه ناظر لرزه و ميسدزه بظنه برك و كويك بلبله نادره	١٥٠٠٠٠
مقاظمان نظام مجورن	٠٦٥٠٠٠
از قاف قلمچوره	٠١٥٠٠٠
شونه و انبار لر مجورن	٠٦٠٠٠٠
كرك ضرور لر مجورن	٩٠٠٠٠٠
مقاظمان ابد سماكده مستخدم فوسه و ضرور	٧٠٧٥٠٠٠
نه جهان برك و انعا و كيلدري و درم مني كر با لر زينه معا شديجون	٠٧٠٠٠٠
طبع ضاهه ه و فوسه	٠٢٥٠٠٠
مجلسه ادا و بوانه قوا صله	٠٨٠٠٠٠
اسلام قفا سته مخلص ارقافه فوسه	٠٤٠٠٠٠
رفق و امد كاكي و هسقا لهما اتا لري و ساز و اجورن	٠١٠٠٠٠

Türk Tarih Kurumu

بیری بار قیر لریک حدمه د ساید بوجون	۰ ۱ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
فاز بده ده الهی اسدم مکیب دیک مصارف واقعہ بوجون	۱ ۰ ۹ ۵ ۰ ۰ ۰
هزینه جی و لیسری د سازه اجیرن	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
قرضتہ وه مستخدم بدم ماعدا ملوبہ بوجون	۰ ۰ ۷ ۰ ۰ ۰ ۰
اسکی بیاد اغالی بوجون	۰ ۰ ۶ ۰ ۰ ۰ ۰
صوبلا شید ایله کانی بیک ماسندیک	۱ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
کریه کمر کلرزه سردندی اولویا اریاد اقامت ایره کساد	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
سلف کریا لری و فواصیاد و صر با شید بوجون بقیات	۱ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
بیانده نظیری دستری هدرع مصارف اشانه بوجون	۰ ۰ ۷ ۰ ۰ ۰ ۰
<hr/>	
ایستود عساکر کوزہ بیدیل و صر د سطر جانیه ارجال اول قسمة بوجون	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
مالیه و تقیبات لریزه رانما بقیات بولیمت بروج قسمة	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
بر آوی عساکر نظایه نیک ماله لریه ناکولات و ملبوتان بوجون	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
سوره جانیه و نظیر ایره جا سوسید بوجون لار و بوجون بوجون	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
دوم بلیتد تزیب اولطه اتموج لریه	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
بیلک کسور قیلده و قومی سخمی اولده سهر و نظایه	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
<hr/>	
	۰ ۰ ۷ ۹ ۵ ۰ ۰ ۰

Türk

به یکر جاننده سطره ایزد و صروف و قشعی مرصیجه صراف بکوته و طغنی یا شا
 ظفر نینک اوزد و نیزد و صراف جاننده اهنه ایزد کلبکی جصا بکرمی انی بولن فردی ایزد
 عساکر نظرنیک کافه: ناکولات و ملیونانندی برسی و ضعیف اولدنی تقدیرم کیرن
 انجوسنزه محر علی بر منع قاطیه ضعیف اشکاره اولور و بیرده بر الهانه تکالیفک اوزد
 اصوله نیلله و فرمودیمنه نزلات ایله باج نوعنده اولور رسو مانیک منع
 و القای رضی بالایجاب واردانیک نیک و شرکی مستوجب اولدیلور ایزد انجده بر قشعی
 ملکداری بر صبه اولور به تشبیه سوزدرد الهالینیک انجده واردانندی استیصال
 اولدنی تقدیرم رفاه و سعادت حال نصبه سی ظهور کلور و بر طغنی انکیم
 ایزد بر طرفن محمولانیک نکلنله بیزد و دن عدلنک وارداتی و ضعیف نرابه بر لوب
 بر طرفن رضی الهالی و قدرانیک و سعت ماللی حال اولور ایزد عساکر تکالیف
 اداره و صرافدینک لزوم و الهیتی تعذیل ایله برینت صبه اولور ایله نظره بر لوبن حیات
 نظره اولدنی بر شیه تمام اولورده و انما نظام و آسایش عمریه نیک محظوسی
 جمله نه زبانه انعام ایزد بکی و اضحیانه الهی هله بکاره نوع بشرود بر نعم
 صفت زبوره مشابه درک نکلنجه اولور سه صفا صبه بله همیم ایزد بکی نکلر بلکسی
 صبه معالیه به نظره اولور تقدیرم نکلننه منع اولور

Türk

منافع عمربیه یا نکه در

محمد علی یا شا کریم جزیره سنه ابتدای ادا به حکومته فیه سنه قدر بعضا منوطی اولاد
 رتبه کلاذ و صورت عمده سنه نمونی بزل اجسج ابرم انجمنه که ری یا مالک مذکور
 وانه: و اسف صریح و طغنه و اقل اولاد سورتی اولاد بی فهم ایله که زیاده بود که جزیره
 طغنه بیعت اربک اولاد اولاد بالرتز و نیک منسوخ اولاد بیعت صیود شی بود که
 و طالع لریه ذالهب اولاد لریه سیدنی ایله که سنه سنی و غیره قنور کلکله
 اولاد که بیرون وانه امور و صالحه با بطاقت طالع اولاد زرقیده اولاد که بیعت سلفی
 منافع ایله با نوع اساک و نطق اصولی لقاه محرابیک در جزیره ایصال انجمنی
 المصل برنگه بار محمد علی یا شا کریم جزیره سنه یک جرد آثار نماند وضع داهن ابرم
 از جمله خانه و رتبه لسانی مدخله سدر انشبه قنار و نسی و بیاندک نظیری
 و قدیمه اطلاق و خانه یک طرف جنوبیینه فالدره نسی و قدیمه هزاره و اقل اولاد
 اولاد با عظیم سورتیک اجلی و سایر برنگه سلاخی آثار هر که برنگه اولاد
 اسکی نیت انجمنی اثبات ایله فالدی که جزیره سنی بود فایده اولاد لسنوز
 با فایده بله رده فساد مذکور آثار سورتی رقی نیای جیله یا شا نیک
 برسد هر قدر سنی و اولاد ظهور کس ایله جزیره مذکور نیک اصحابه کافی
 اولاد سدر ایلی بولا داره صلوات و انکار سنی بریده اهل ایضا و بیاید ساریت
 ایله بگرد ایوم عباد سرتی سنه و نسی مسلم اولاد و نسی عظام حضرت
 عیبت و حیت ملذذی رقی اعتماد البلیکیم حاله نای و طالع تا جزیره سلفی
 بیوره رده که جزیره سیک سعادت نایله نماند سرتی سنه نیک زاید و عمرانه نسی
 مداوم اولاد سنی اعتماد سورتی و اولاد ایله

طوبه جاہ لریبانه در

اگر چه کربه جزیره سنک و نه کلوظه سواحه سفده قدر و کرامت و بماند امیر سدر
 و قمار وضع الازاد الحاله هذه انما منسی شهید ایرت ملت مذکوره و منی ملکه
 طریقه نسوینه مرفق اولیوب و ممالک مذکوره نیک نه قدیم لایققت فنا و صهوینو انقیاد
 الحاله هذه بوضاحتی جنه سرور و عبود اوله نیک در جریبه دار فقهه و حالیکه امر مواصله
 ارجانک روی و تجارت و منی کربک محتاج البهی الیهب امجد بر لک فانی بر سید بر قبی
 بایق قریبه و صوبان ظهوره کلون هر نوع اشیا نیک و منی الموضی الاله الاله الاله
 اصلیه سنه اوله و سر ستمه و منی افواج اولفقه اوله نه یا عنک فقه نیک اولفقه
 در بر سید اهانق قنا اکثر یا زید غلبه مکتوبی جا رسو بازاره نقد ابده نیک لایققت
 صانه قدره سنوی محتاج الالهی اقوات ضروری لری تذکره عظیم الاقدار اوله لایققت
 صالحی پریشانه و نیاسی و حواد ایله اه و فغان ایتمکده غیره چاره لری قائمینی نمایان
 نیاید بولله اشدا احتیاج در کار ایرت بکا مباشرت و منی اولفقه و شوار کوریه مکتوب سنوت
 براره شوبه لوت قشیت سوره بید صفت و منی الموضی اول باول کربک سانه یاره لری نیک
 ایسای قضیه سی تقدیم سوره منی مجرورم اولفقه انچه سولنت سید نیک بر نوبه صانه
 اولیه رد بالکذ بر قضیه عیسی رحا ایلیکم فالله بر ماد عمره و تکلیفیه جرت ابده حکم
 شریکه کربه جزیره سنک فزیا تمبیه ابده بیلیکم ایکیونه بیک بفرکت سه سی اریک
 اوله و اوله سنک یا سنه سنک بینه قدر ابزه کربه یار انشور لری سیک اولم و سیک
 اوله سنک بریند اهل بانو و با عود و منی ایرت دم فسادن اوله اولون دالاهن منصرف
 اوله صید در کور بر مطوع بولدره همد سی کبر اهانسنن بولدری فالله بولدره
 عمره و تکلیف ابده حکم ماله فیدیه اوله لری سنک سنه و نه تمبیه و شول بولدره

چیزی که مذکور میساید برادر بزرگوار او را در دنی کران قتل و ترحیم الهی بفرستد و املا
 شوم اولیون شلا بالاد قصبه اولاد او را در دنی کران قتل و ترحیم الهی بفرستد و املا
 دت اجود بدنه نیک سکر کوش بقید بر بوند و نه تکبیه و با بود کلا نیک مشغول اولاد
 بالنفس اشک و فن و با درنی اولیانه بقید اولیون سکر کوش اجرتی بمسکون
 ای و عد بقید با شانک نظارت عمریت حقه بوند بر راورت خیریه به نوری اولاد
 ضوع مخصوص اعطا و تسلیم ابرام و بالنفس اشک مراد ایند دنی خیر اولاد اولاد
 اشو او تری بی ای اوم سکر سکر کوش اریوزیک کره بالغ اولاد دنی اقضایینه
 طریقند کسب و کثایه هاشد قوی و لایقید نظارت الهیم دوت و هوشا سینه بقید
 اثاسنه و وایه نیک اولیون هاره قبلیه صحت کویا جان و اضمانه اولاد اشه
 اول وقت نقل انیا و ملاصله بقیدی کثاد اولاد تجارته بر سهولت کتاب منافع کله
 فصل اول بقید بقه کلا درت عید اولاد بقید عا کران بر جمله اخرا سرعت
 نقد و ایصاله دسترس اولاد شلا صدور کله جان فرازی بیغی منافع سانه
 ترجیح ایوم

کورید یا نت در
 تاریخ

موجود اولاد کورید بقیدی قصبه دنی طرف سلطنت سینه دت کورید فاسده
 ذکر اولاد کورید بقید بقید کسبت عالی ری بلج اریوزیک اولاد بره فم
 وضا بقید دنی باغ اولاد بیغی بهر سوس شاه را کتا بقیدری عبود مجر اولاد

اشخاص بهر حال به فایز خود وقف اولفقه نه بنج معلوم اولاده درتا عهد
کریدک ایکسین خدر سزجه اولجا انجده سانه بجهولم اولاده مملده نمیدی اولادوندا
موجود اولیدیکینه هر حال ایه بزفوره سولت سینه کرب اها لیت معادتی
بیدرغ بیره هنی مملده

مکتب بیانی در

مکتب بیانی یا شاوفا اول اولاده کربه بالورد هیه عودنه جزیره زکوره ایا ایزان
وکری صا فیل اداره اولنجه اوزره الحق اسلام درودلا بجهه بقچه ایکی مکتب
اشا اولنسی مرادیمتی و برصیحتی رضی الله علیه و آله و سلم اولنجه ایشه بیانی اولنجه
فصلی مرتبسی بجه کلیمی ایکنه رودله بلا شبهه خرید و افیاد اولده لایزیه البته
برکتیدک اشا سینه مرادیمتی مکتب بیانی صا بطاوه درو سانی بود اولن
تاریک ایه بجه دیرک ایقده کفله نشینه با شامید اولوقت محمد علی برکت
عجبه دد و لکیر نمید اولده اسکندریه عودت و بر رضی کرب جزیره سانه نفرت
عمربه سی در خاطر اینمشدی انجه نوا فاضل مکتب بیانی اشا اولنجه ایشه بیانی
نیزه ده برضو طبعه مکتب تا سبس انجه مکتب بیانی و افی سانی سانی ذکر و فزه
کوسرتیکدی دیرک مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی
دا سینه عایه مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی
بانه سینه مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی
لا بقیلا اداره اولنجه مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی مکتب بیانی
عروسن فیه برا عا سیر لسی نیازیته مسارت ایدم

هنگام اسلام احوال اینا بدین نحو می آید اولاد همه و فدک با آنکه در

کرب جزیره است برادر دگرک مسافر آهن اسلام بری فتنه افکار در سن
رشدنی انبات ایند فیه ارنه لری ارز فکده صغینه بطرد ایناسی اجون
دالی مکتک طرند و در ر نصب اولاد برندک امور لری تنو و تنظیم ایول
و بیان سیر و لری ایام سندش فامیل فقیهس ارطاد سندش وضع ایول
در خصوص اداره و رفتار مکتک و جوهشده ایکی گنینه حاکم درالی و محبس
طرند زنده ایلا ارمنله اگر فقه ارنه نقد ایس بر صغینه کلا راجی ایلا املا ارضیب
نقد ایوبیه اصلاح غیر نفقه نقد زنده عبارت ایس یا ایجا ایول و دیوار بشیدر
بر نقضای اناس بقا شو وضع بیس سخته حکام و ضایع به مکتک و لدرن
دقت کامله ایلا نظارت او نسبی جویله بر صحت صغینه مال بر و ندرنک تمنا زنده
نفسی ایول بده سه بلوغ و رشده با نغ افکار زنده بولید فرج و عرف ایوبیه
بر طاقم ضرورت و نفه حاله کسوز لری فقیهس ایوبیه بیولر

قدیم نهینه اجرا اولاد همه صوبک یا آنکه

فیه اکثر با مرسم صغینه صوبک فتنی در کار و صوبک بر نفه مالک خارده
و صوبی ایس افقا لیلک هر حاله بافت صیاندی اولاد هم بریند اولاد و شهرد
باز مسافر کلمه بر کوزل جوینس موجود ایس اجراسی اجون وضع و ناسیسی
لازم کلا در بندرک فاشده قدیم و صراف اناس لری بیغ خدیو محتاج ارزنده

لهرباره با شرتنه صعوبات متوسعه مانع اولوب طرف محمد علی یا سنا کبریله بکیمی دفعه در دوره
 ما بد کورک ابراشی لراد اینجمله اولوقت کند رضایله ایشر با شرت اولنجه اولفله
 نلمه کورک شری صبی ایدر لشمه بنا برینه اشور ارمه ایشر ایشرانه سعادت اولنجه اولفله
 سولنه سینه هفت بویستی بالجلد اهل طاشنه رجایا سنا عیار رنور اولرم

تیمیه: مطالبات عاجلرم

تیمیه کورک سولنه ایزاد و صرف دفری بر صیحه بر سنه کابله و اوردانک مصارف بر سیوف
 خواجه ایلکی مشهور اولوب انجو طرف سولنه سینه و بر لطفن یا سنا عیاره کلیمه و تنسیب
 بویریله حیدر علی ایل عساکر نظار نهک تا کولان و لیلون تا تدریک بهای دفعی ضمن ایشر ایشر
 و اوردانه کلیمه نقصان طاشنه کلیمه و اضمینده

درت نفی بر صیحه قرا ننه ریزه بظان بیک ایشور یا سنا ارمه کورک	-----
مصارف و اندازی	۱۴۵۰۰۰۰
بر قانقلم قرا ننه سنه بظان ایشور محمد کورک قرا ننه سعادت و مالگری	۲۹۰۰۰۰۰
۵۵ کلیمه قرا ننه ملور اولان بر بولون عساکر نظار نهک و سترکی	۰۰۲۵۰۰۰
	<hr/>
اداره و ملکه و قرا ننه قرا ننه ایشور مصارف	۲۹۴۵۰۰۰
بینه و قرا ننه کورک اولان سهو و عیاشی	۰۱۵۰۰۰۰
	<hr/>
	۶۴۹۰۰۰۰

 دار و ایلک کورک ۹۰۰۰۰۰
 ضرورتانک کورک ۶۵۰۰۰۰

بر تقدیر منوی دولتت علی ذک کبره خزیره سنده واردان مطهرن یا شایسته خدیوینک منشی دی
ببر اولرد جمعاً ایکی کتوب در تیزو تیزج بیای عروس اولر سه احمد صافی قطوع
در مقصد اول جفته دیند الکرم بر قاج سده طرفت تجارت و زراعتک ترابیدلا اهلین
رفاه های و دست بالادی حسن اول جفته بقه سلطنت سنده دهن کلی ابراد فخره
کله جکی اولرد

اشبو لایحه م اگر چه بران مقصد اولر شایسته ابره مجرد سلطنت سنده ماضی صحنه
قادر اولریندن تصور عملدانه نظر سوردن لایحه ایسی نیازمه

Türk Tarih Kurumu